

Život i etičke vrline samuraja

Kuduz, Josip

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:547486>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-31**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

JOSIP KUDUZ

ŽIVOT I ETIČKE VRLINE SAMURAJA

Završni rad

Pula, kolovoz 2024.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

JOSIP KUDUZ

ŽIVOT I ETIČKE VRLINE SAMURAJA

Završni rad

JMBAG: 0303097435 , redoviti student

Studijski smjer: Japanski jezik i kultura; Engleski jezik i književnost

Predmet: Uvod u japansku povijest i kulturu 1

Znanstveno područje: humanistička znanost

Znanstveno polje: povijest

Znanstvena grana: srednjovjekovna povijest Japana

Mentor: izv. prof. dr. sc. Nataša Visočnik Gerželj

Pula, kolovoz 2024.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika _____ ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom _____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne isveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli _____(datum)

Potpis:

Sadržaj	
UVOD	1
RAZDOBLJE HEIAN (794.–1185.)	3
RAZDOBLJE KAMAKURA (1185.–1333.)	8
RAZDOBLJE MUROMACHI (1333.–1568.)	14
RAZDOBLJE AZUCHI-MOMOYAMA (1568.–1600.)	18
RAZDOBLJE EDO (1600.–1868.)	23
RAZDOBLJE MEIJI (1868.–1912.)	25
ETIČKE VRLINE	27
ZAKLJUČAK	42
LITERATURA	44
SAŽETAK	46
KLJUČNE RIJEČI	46

UVOD

Samuraji su vojnička klasa koja se ne ocrta samo kao utjelovljenje časti, lojalnosti i ratnih vještina već je imala i značajan utjecaj na promjene koje su se događale u Japanu tijekom japanskog srednjeg vijeka.

Cilj ovoga rada jest pobliže ocrtaati promjene u životu te razvoj etičkih vrlina samuraja kroz različita povijesna razdoblja kako bismo shvatili složenost njihove uloge i njihovog identiteta. Analizirajući razne povijesne tekstove, kao što su zapisi i knjige samuraja koji u njima iznose svoje ideale, omogućava nam da stvorimo širu sliku o njima i njihovom životu.

Ujedno se dotičemo i pojma *bushida* (武士道) koji se razvija kao koncept tek u razdoblju Tokugawa (1600.–1868.), a u kasnijim povijesnim razdobljima postaje sredstvo u svrhu jačanja nacionalizma. To je ostvareno reinterpetacijom te romantizacijom etičkih vrlina samuraja pri čemu su one bitno transformirane te primjenjene na isticanju bezuvjetne poslušnosti caru i naciji.

U svrhu preglednosti, rad je podijeljen na povijesni pregled u kojem je predstavljen način na koji se uloga samuraja mijenjala od njihove pojave tijekom razdoblja Heian (794.–1185.) pa sve do njihova nestanka kao klase ratnika tijekom razdoblja Meiji (1868.–1912.). Također, u ovom su dijelu uz svako razdoblje istaknute i određene promjene te specifičnosti po pitanju svakodnevnoga života samuraja. Spomenute su promjene po pitanju njihovih stambenih uvjeta, svakodnevnih aktivnosti te bračnih odnosa.

Druga temeljna cjelina ovog rada usmjerena je na spomenute etičke vrline samuraja koji se ne mogu promatrati kao nešto statično i univerzalno za sve samuraje. Ideja o tome kako bi se samuraj trebao ponašati, kao i na kojim temeljima bi trebalo biti osnovano njegovo djelovanje, se mijenjala. Time je u ovoj cjelini ujedno istaknuta zabluda povezana s *bushidom* koji se u kasnijim razdobljima, a posebice tijekom razdoblja Meiji (1868.–1912.) tumači kao univerzalni kodeks kojeg su slijedili samuraji. Ovo tumačenje je povezano s nacionalističkim idejama te militarističkim ciljevima.

Pri pisanju ovog rada korištena je različita literatura na engleskom i hrvatskom jeziku. U svrhu proučavanja povijesnog konteksta, osobito su bila ključna djela: *Kratka povijest Japana* (2010.) koju je napisao Božidar Pasarić, *A history of Japan from stone*

age to superpower (2004.) čiji je autor Kenneth G. Henshall te *Samurai, the story of a warrior tradition* (1993.) autora zvanog Harry Cook te djelo *The Samurai Sourcebook* (2000.) koje je napisao S. Turnbull.

Kada je riječ o aspektima svakodnevnog života samuraja, tu su osobito bila ključna djela: *Daily Life in Japan at the time of the Samurai* (2011.) čiji je autor Louis Frederic te *Samurai 1550-1600* (1994.) autora Anthony J. Bryant-a.

U konačnici, u svrhu proučavanja etičkih vrlina koje su nastojali slijediti samuraji, korištena je sljedeća literatura: *Ideals of the Samurai* (1982.) autora Williama S. Wilsona te *Training the Samurai Mind* (2008.) djelo koje je napisao Thomas Cleary. Tu je osobito važno spomenuti i djelo *Inventing the way of the samurai: nationalism, internationalism, and bushidō in modern Japan* (2014.) koje je napisao Oleg Benesch, na temelju kojeg smo se bavili pojavom termina *bushidō* te zabludom povezanom s ovim terminom.

RAZDOBLJE HEIAN (794.–1185.)

Car Kammu (737.–806.) 794. god. odlučio je premjestiti prijestolnicu iz Nare u Heian (današnji Kyōto) te je to područje postalo središte umjetnosti i kulture. Međutim, što je veća pažnja bila usmjerena na umjetnost te aspekte koji nisu bili političke naravi, to je dvor sve više gubio svoj politički utjecaj. (Henshall, 2004: 28)

Krajem 8. i početkom 9. st., državna vlast u udaljenim provincijama postajala je sve slabija. Lokalni bogataši su polako, ali sigurno, stvarali vlastite posjede te su bili oslobođeni plaćanja poreza, što je dovodilo do postepenog fragmentiranja države na brojne nezavisne feudalne posjede. (Pasarić, 2010: 69) Ovo nam daje do znanja da se tijekom 8. st. razvio sustav privatnog vlasništva što je u konačnici rezultiralo pojavom utjecajnih zemljoposjednika. (Prasol, 2010: 19) Ti zemljoposjednici su s vremenom posjedovali velika imanja znana kao *shōuen* (莊園). (Cook, 1993: 19)

Kao posljedica teške ekonomske situacije, koja se javila zbog toga što kulturni zamah nije bio popraćen ekonomskim razvojem, mnogi seljaci su se odricali svoje zemlje jer su morali plaćati visoke poreze državi. Potom su tražili zaštitu istaknutih zemljoposjednika u provinciji nudeći dio svojih prihoda zauzvrat. (Pasarić, 2010: 69) Osim što su posjedi u provinciji bili oslobođeni plaćanja poreza, mogli su se i kupiti te su time različite klanske obitelji stjecale veću moć i utjecaj.

Odras ovog stanja osobito je vidljiv u činjenici da je krajem razdoblja Heian (794.–1185.) gotovo polovica cjelokupne zemlje bila pod privatnim vlasništvom. (Henshall, 2004: 28) Osim posjeda u provinciji, plaćanja poreza su bile oslobođene i mnoge moćne obitelji na dvoru, kao i samostani, što je u konačnici rezultiralo time da su državni prihodi bili gotovo nepostojeći.

Ove okolnosti su negativno utjecale na autoritet samog cara koji je sve više postao metom raznih manipulacija. To je osobito vidljivo u preuzimanju centralističke vlasti od strane klana Fujiwara. Ovaj klan je stekao značajnu moć kroz brakove s carskom obitelji i uspostavom kontrole nad regentskim pozicijama, vladajući u ime cara. S obzirom da se ova klanska obitelj našla u poziciji gdje tehnički upravljaju državom u ime cara, nije im bilo u interesu slabljenje carske moći. Međutim, carski dvor nije imao

vlastitu vojsku te morao se oslanjati na lokalne gospodare za vojnu podršku, a to je dodatno smanjilo njegov utjecaj. (Pasarić, 2010: 70)

Na nestabilnu situacija dvora utjecali su i brojni unutarnji sukobi i spletke, a posebice se tu mogu navesti samostanski carevi. To je naziv za careve koji bi dragovoljno odstupili s prijestolja, zaredivši se, te bi postavili maloljetnog sina za nasljednika i iz budističkog samostana vladali preko svog sina.

Jedan od careva koji se može nazvati samostanskim carem je car Go-Sanjō (1034.–1073.) koji je došao na vlast 1068.god. Car Go-Sanjō nije bio krvno povezan s klanom Fujiwara te je odlučio vladati bez njihova utjecaja. Na tu odluku osobito su utjecali postupci moćnog člana obitelji Fujiwara pod imenom Yorimichi (992.–1017.) koji je bio regent nekoliko careva, uključujući cara Go-Sanja.

Kao član obitelji Fujiwara nastojao je suzbiti moć cara te ga je dvadeset godina držao pod kontrolom radeći u interesima svog klana. Ovo je rezultiralo time da je Go-Sanjō, postavši punoljetan, odlučio smanjiti utjecaj klana Fujiwara uspostavljajući direktnu kontrolu nad državnim poslovima. Ujedno je pokrenuo reforme kojima je htio smanjiti korupciju i ojačati svoju vlast.

Jedna od tih reformi je bila uspostava ureda za evidenciju vlasništva nad zemljom gdje se od vlasnika posjeda tražilo prilaganje vlasničkih papira. Ova reforma se posebice ticala klana Fujiwara s obzirom na mnoštvo posjeda koji su se nalazili pod njihovom upravom, a za koje nisu imali papire kojima bi potvrdili svoje vlasništvo nad tom zemljom. Car im nije zbog toga oduzeo zemlju već je tražio od njih plaćanje poreza. Dodatan udarac klanu Fujiwara zadao je upravo uspostavom spomenutog *insei* (院政) sustava kojim je započeo praksu vladanja kao abdicirani car preko vlastitog sina. (ibid.: 73)

U ovim okolnostima osobito su se počeli isticati ratnici na konjima u provinciji. Ti ratnici su prvotno bili vojnički vođe klana, ali sada postaju upravitelji imanja. Oni su bili osobito vješti u uporabi luka, strijele i mača u svrhu obrane svog posjeda od pljačkaša te drugih zemljoposjednika.

U tu svrhu su se počeli i udruživati u veće skupine pri čemu je njihova veza bila utemeljena na zajedničkim interesima, ženidbama ili prijateljstvima. Na njihovom čelu se često našao snažni vođa koji je održavao tu grupu na okupu. Na ovim temeljima

oblikuje se ratnička aristokracija, a njihov utjecaj je bio osobito snažan u istočnom dijelu zemlje, na području današnje regije Kantō.

Kao potencijalan razlog jačanja ovih ratnika, upravo na ovom području, može se navesti učestaliji sukob s narodom Ainu naseljen na sjeveru otoka Honshū. (Pasarić, 2010: 74)

S vremenom se, od ratničke aristokracije koja posjeduje određenu zemlju u provinciji, razvijaju snažni ratnički klanovi, kao što je primjerice klan Taira. Ovi klanovi uspostavljaju vlastite jedinice profesionalno obučениh vojnika pod imenom samuraji. Riječ samuraj dolazi od glagola *samurau* (侍う) što znači služiti, a prvi put se spominje tijekom 9. st. (Prasol, 2010: 19).

Ovaj pojam prvi put se koristi u kontekstu stražara koji su bili u službi cara u Kyōtu i čuvali carsku palaču u 10. st. (Turnbull, 2000: 8) Kao dokaz tome može poslužiti činjenica da su dvorski moćnici, koji su bili vojno nemoćni, pozivali samuraje u Kyōto u svrhu zaštite vlastitih interesa. Njihova uloga bila je zaštita od bandita, ali i zaštita od ratobornih te naoružanih redovnika, bilo budističkih ili šintoističkih samostana, koji su znali napadati grad često iz vlastitih interesa. (Pasarić, 2010: 75)

Slabljenje carske vlasti (zbog raznih razloga: povećavanje privatnog vlasništva oslobođenog plaćanja poreza, loša ekonomska situacija i politički sukobi na dvoru te vojne slabosti dvora) dovodi do istovremenog jačanja klanskih obitelji. Iz ove situacije proizlazi prividna vlast koju je imao dvor te stvarna vlast koju su imali klanovi u provinciji. (Henshall, 2004: 42)

Stvarna vlast temeljila se na potrebi za zaštitom koju su pružali ratnički klanovi, a bez koje carski dvor nije mogao osigurati svoju egzistenciju. Time ratnički klanovi preuzimaju kontrolu nad svim aspektima vlasti, osim vjerskih ceremonija. Međutim, nije postajalo nikakvo jedinstvo među samim klanovima, te su se oni već od 10. st. stalno sukobljavali potaknuti suparništvom, ponosom ili ljubomorom. (Pasarić, 2010: 75)

Prve samurajske obitelji bile su uglavnom skromnog podrijetla. Među njima javljaju se i obitelji koje su vrlo uspješno privlačile saveznike i širile svoj utjecaj ističući svoje aristokratske korijene. S druge strane, njihovo aristokratsko podrijetlo uglavnom je bilo utemeljeno na predcima ne tako značajne pozadine koji su se uputili u razne krajeve

Japana izvan središnje prijestolnice u potrazi za novim životom i bogatstvom. (Turnbull, 2000: 8)

Uz već spomenuti klan Taira (ujedno zvan Heike), jedan od tih klanova je bio i klan Minamoto (ili Genji). Napetost između ova dva klana je u konačnici rezultirala Gempejskim ratom koji je trajao od 1180. do 1185. god. U ovom sukobu prvotno je dominirao klan Taira, ali konačnu pobjedu je odnio klan Minamoto. (Pasarić, 2010: 76)

Prvi direktan sukob dogodio se 1160. god., pri čemu je okršaj ostao upamćen kao incident Heiji. U tom sukobu kao pobjednik je izašao klan Taira koji je pokrenuo niz pogubljenja u svrhu potpune eliminacije suparničkog klana. (Turnbull, 2000: 9) Međutim, situacija se mijenja nakon bitke kod Kurikare kada je 1183. god. klan Minamoto prvi put odnio pobjedu. Nakon te pobjede, Minamoto no Yoritomo, koji je bio vođa klana Minamoto, naredao je niz pobjeda od kojih je posljednja bila kod Dan no Ure. (ibid.: 10)

S obzirom da su samuraji tijekom ovog razdoblja bili pod snažnim utjecajem aristokracije, možemo zaključiti da su, kada je riječ o stambenim uvjetima, živjeli u blizini posjeda plemstva kojem su služili. Unatoč tome što nisu živjeli u glavnim dvoranama tih kuća, a s obzirom da su boravili u kompleksu aristokratskih imanja, njihovi domovi su bili građeni u istom stilu.

Stil koji je karakterizirao ova imanja naziva se *shinden* (新伝). Kuće na tim imanjima bile su prostrane i izgrađene od drveta. Glavna kuća bila je smještena na stražnjem dijelu velikog vrta gdje se nalazilo jezero ili mali potok zvan *yarimizu* (鑑水). Kuće su karakteristične i po nagnutim krovovima koji se protežu izvan okvira zidova te omogućavaju gradnju verandi oko kuće.

Unutarnji prostor kuće oblikovao se zahvaljujući kliznim pregradama zvanim *shoji* (障子) i *fusuma* (襖). Podovi su bili izrađeni od poliranih drvenih dasaka položenih jedna uz drugu, a sve u svrhu čišćenja ispod kuće, s obzirom da su kuće bile podignute na stupovima zbog kišnih sezona. Imanja su građena na pomno odabranim lokacijama. Iako estetika, povezana s gradnjom ovih imanja, nije imala stroga pravila, nastojala se ostvariti povezanost s prirodom. (Frederic, 2011: 101–103)

Kada je riječ o brakovima samuraja, tijekom razdoblja Heian i početkom razdoblja Kamakura, poligamija je bila učestala pojava među aristokracijom pa tako i među samurajima. Međutim, potrebno je istaknuti da je bio snažan matrijarhalni utjecaj, tj. žene su imale snažnu poziciju s obzirom da je bio običaj da muž dolazi naizmjenično živjeti na imanju supruge. Time su žene imale autonomiju nad imanjem i domaćinstvom te su mogle procijeniti žele li se udati za odabranog muškarca. (ibid.: 46)

Svakodnevne aktivnosti samuraja tijekom ovog vremena bile su uvjetovane njihovim položajem gdje su bili dio aristokratskog društva, ali nisu bili u samom centru tog istog društva kao što je to slučaj tijekom kasnijih razdoblja. S obzirom da je njihova primarna uloga bila zaštita aristokratskih imanja, samuraji su najveći dio svog vremena ulagali u vojnu obuku i treniranje borbenih vještina. Tu se prvenstveno radilo o umijeću jahanja te korištenja luka i strijele kao primarnog oružja samuraja tog vremena. Kao posljedica toga, u kontekstu vojne obuke, javlju se dvije aktivnosti koje su se dodatno razvile u kasnijim razdobljima, a to su *inuōmono* (犬追物) te *yabusame* (流鏑馬).

Inuōmono je naziv za trening koji se sastojao od jahanja na konju i gađanja divljih pasa lukom. Cilj ovog treninga bio je ubiti sve pse koristeći što manji broj strijela. Time bi samuraj, jahanjem na konju, usavršio gađanje pokretnih meta. Ova aktivnost je bila popularna i među plemstvom tijekom ovog razdoblja te je služila kao zabava i rekreacija.

Uz ovu aktivnost popularan je bilo *yabusame*, tj. streličarstvo na konju, kod kojeg je samuraj, na konju u punom glaopu, gađao metu. Unatoč tome što je ova vještina stekla puno veću popularnost tijekom razdoblja Kamakura (1185.–1333.), njene začetke možemo povezati i s razdobljem Heian (794.–1185.) kada su se samuraji prvi put javili kao ratnici na konju te krenuli s usavršavanjem streličarstva. Tijekom ovog razdoblja *yabusame* je stekao i ceremonijalnu ulogu pri čemu su samuraji imali priliku demonstrirati svoje vještine te se natjecati u streličarstvu. (Bryant, 1994: 14)

RAZDOBLJE KAMAKURA (1185.–1333.)

Minamoto no Yoritomo (1147.–1199.) nije tražio carski tron za sebe niti svoje nasljednike, ali nije ga nastojao ni uništiti. Umjesto toga tražio je da se njegova vlast legitimizira zbog čega dobiva titulu *sei tai-shōgun* (征夷大將軍), što u prijevodu znači „veliki general koji pokorava barbare“, koja je skraćena na šogun.

Kao posljedica toga javlja se oblik vlasti koji se naziva šogunat. (Henshall, 2004: 33.-34.) Ono što je potrebno istaknuti jest činjenica da je titula šoguna postojala već prije. Navedena titula usko je povezana s već spomenutim sukobima između carskog dvora i provincije s narodom Ainu. Sukob s ovim starosjedilačkim narodom rezultirao je mnogim vojnim kampanjama.

Razlog zbog kojeg je važno spomenuti ove sukobe, u kontekstu Kamakura razdoblja, jest što upravo iz ovih sukoba proizlazi titula šoguna. Dvije ključne osobe u prvotnim sukobima su Otomo Yakamochi i Ki no Kosami, s obzirom da su njihove vojne operacije imale snažan utjecaj na daljnji razvoj samurajske klase te vojne strategije.

Otomo Yakamochi je 784. god. prvi dobio titulu *seitō shōgun* (正東將軍) što znači „general koji pokorava istok“, a njegova zadaća je bila pokoriti narod Ainu te sve one koji su sklopili savez s njima. Iako je njegova taktika na kraju bila neučinkovita, sama titula koju je dobio postala je izrazito cijenjena.

Nakon Yakamochieve smrti 786. god., na čelo vojnih snaga je došao Ki no Kosami koji je s 52 000 konjanika i pješaka, nad kojima je dobio zapovjedništvo, pokrenuo pohod na narod Ainu. Međutim, njegovi vojni pothvati su također bili neuspješni. S obzirom da se radilo o osobama visokog položaja, koji su izabrani od strane carskog dvora, a ne ratnici koji su imali ratno iskustvo iz provincije, to nas opet vraća na priču o počecima samuraja tijekom razdoblja Heian. (Cook, 1993: 20)

Situacija se promijenila početkom 10. st. kad su Ezo plemena oslabjela i nisu više bila tolika prijetnja. Kao posljedica toga vojne trupe više nisu bile mobilizirane, a zapovjednici više nisu imenovani.

Samim time titula je neko vrijeme bila zaboravljena, sve dok Minamoto no Yoritomo nije preuzeo tu titulu pri čemu je ona dobila posve novo značenje. Titulu je dobio 1192.

god. nakon što je porazio svog rođaka Yoshinaku (1154.–1184.). Zatim je krenuo u pohod na sjeverna plemena koja je uspio, skoro u cijelosti, pokoriti. Upravo je na temelju ove vojne kampanje tražio titulu šoguna. Potrebno je istaknuti kako je ova titula prije bila privremena, ali sada je situacija postala drugačija. On je imao stalnu nadležnost nad vojnom snagom te je trajno zadržao ovu titulu koja se onda prenosila na njegove nasljednike. (Prasol, 2010: 19.-20.)

Odnos između formalne vlasti i stvarne moći u Japanu obilježio je povijest i društvo te zemlje. Naime, često je bio slučaj da viša vlast zapravo ne posjeduje visoku razinu stvarne moći, već da dodjeljuje legitimnost, često u obliku titula. Ta legitimnost je dodijeljena onima koji drže stvarnu moć u rukama te kazuju da je koriste u ime više vlasti. Time sama ta viša vlast dobiva određenu razinu zaštite, s obzirom da osigurava legitimnost onima koji drže stvarnu moć.

Ovaj sustav je upravo vidljiv i kod vlasti koju je uspostavio Yoritomo. On je ostavio stare carske institucije i titule, ali njihov značaj i utjecaj je oslabljen. S druge strane jačala je moć i utjecaj pojedinaca na položajima *jitō* (地頭) i *shugo* (守護) koje je Yoritomo nagrađivao raznim posjedima.

Ove administrativne strukture su bile ključne s obzirom da su upravljale provincijama prema lokalnim običajima te vojnim zakonima klanskih kuća. Prikupljali su poreze za *bakufu* (幕府), pri čemu su zadržali dio tog poreza, a Yoritomo je preko njih imao kontrolu nad Japanom. (Henshall, 2004: 23., 27., 33.–35.) *Jitō* i *shugo* su osiguravali i legitimnost vlasti samuraja, kao ratnika čija uloga je bila vjerno im služiti.

Na temelju svega navedenoga vidljivo je da ovaj oblik vlasti ima određene sličnosti s feudalnim sustavom u Europi te je istovremeno drukčiji od prethodnog *ritsuryō* (律令) sustava koji je bio prisutan u Japanu.

Ritsuryō sustav je uspostavljen u Japanu tijekom Nara razdoblja (710.–784.), a zasnovan je na kineskim modelima s ciljem jačanja centralne vlasti. Japanski feudalizam se razlikovao od zapadnog s obzirom da je isticao ideju odnosa gospodar-vazal kao vezu koja je puno osobnija, gotovo obiteljska. (ibid. : 36)

„To je zapravo bila jednostavna i učinkovita organizacija predviđena za nadzor nad relativno malom skupinom ratnika koji su se obavezali na odanost svom gospodaru.“ (Pasarić, 2010: 81)

Međutim, pokazalo se da takav oblik vlasti utemeljen na osobnoj lojalnosti nije stabilan te je sklon slabljenju s vremenom i teško ga je institucionalizirati. (Henshall, 2004: 35)

Yoritomo je umro 1199. god. u 53. god. života. Ironija njegove sudbine jest činjenica da je umro na vrhuncu moći. (Pasarić, 2010: 84.–87.) Ovo se može povezati s metaforom japanske trešnje. Kad je samuraj na vrhuncu svoje borilačke vještine i umjetničkog stvaralaštva, mora biti spreman umrijeti isto kao što cvijet trešnje, koji je na vrhuncu svog cvata, otpada sa stabla. (Cook, 1993: 6)

Nakon Yoritomove smrti, vlast u Japanu je nekoliko stoljeća držala obitelj Hōjō sve dok Japan nije došao pod udar mongolskih napada. (Turnbull, 2000: 10) Kublai Khan šalje poslanike 1268. god. u Japan zahtijevajući od Japana da prizna nadmoć Mongola. Međutim, Hōjō Masamura (1205.–1273.) je to odbio priznati. Posljedica toga je bilo iskrcavanje na otoke Tsushima i Ikishima gdje su naišli na otpor koji je bio izrazito slabašan s obzirom da ih je dočekalo oko 200 ratnika.

Tada se Japan prvi put suočava s barbarstvom mongolskih ratnika koji su nesuzdržano napadali ne samo samuraje, već i civile. Značajna bitka se dogodila i 1274. god. kada se mongolska vojska iskrcala kod mjesta Imazu na otoku Kyūshū. Ondje su ih dočekale obrambene snage samuraja, ovaj put u većem broju. Unatoč tome, mongoloske snage su i dalje uspjele nadvladati japanske ratnike koji su se odlučili obračunati s mongolskim snagama direktnim napadom.

S druge strane, Mongoli su koristili obrambene taktike i formacije koje su nalikovale makedonskoj falangi. Koristili su strijele premazane otrovom i zapaljive bombe ispaljujući ih iz katapultova. Na temelju ovoga bilo je očito da se s Mongolima nije moguće obračunati na tradicionalan način.

Stoga su se japanske obrambene snage morale povući prema obrambenim zidovima koji su bili sagrađeni 600 god. prije ovog obračuna. I mongolske snage su se morale povući s obzirom da nisu očekivali toliko snažan otpor. Vratili su se u luku gdje su se i iskrcali, ali ih je zahvatila snažna oluja koja je uništila njihovo brodogradilište te pobila oko 13 000 ratnika. Taj pokušaj invazije ovime je završio neuspješno.

Ponovni pokušaj invazije dogodio se 1281. god. kada su mongolske snage bile podijeljene u dvije grupe. Prva grupa, koja je brojala manje ratnika, nije htjela čekati dolazak glavnih snaga te je odlučila osvojiti luku Hataka. Dočekao ih je snažan otpor,

a uz to samuraji nisu htjeli voditi isključivo defenzivni rat te su imali tendenciju napadati direktno mongolske brodove, posebice noću. Suočeni s takvim otporom, mongolske snage, koje su došle prije, bile su prisiljene sačekati glavne snage koje su se sastojale od otprilike 100 000 ratnika i nekih 3500 brodova. Japanske snage suočene s takvom silom ne bi inače imale velike šanse, ali Japan su spasili snažni tajfuni koji su potopili mongolsko brodogradnja i okončali mongolski pokušaj invazije. (Cook, 1993: 58)

Već je istaknuto da se klasa samuraja pojavila već tijekom razdoblja Heian (794.–1185.). Međutim, potrebno je naglasiti da pri počecima ovog razdoblja nisu još postojali posebni klanovi kojima su samuraji pripadali. Samuraji su imali vlastitu mrežu drugih samuraja i gospodara, ali te su veze bile tada više poslovne prirode bez emocionalne povezanosti koja se pojavila tijekom Kamakura razdoblja.

Prije razdoblja Kamakura, na čelu samih okupljenih samuraja nalazile su se vođe koji su isticali svoje carsko podrijetlo, a njih nazivamo *tōryō* (棟梁). Situacija je drugačija tijekom razdoblja Kamakura s obzirom da su mnogi samurajski gospodari postali direktnim vazalima šogunata, a nazivali su se *gokenin* (御家人).

Izvorni posjedi koji su došli pod vlast samuraja, zbog osvajanja njihovih predaka, nazivaju se *honryō* (本領). Tijekom Kamakura razdoblja glavni cilj samuraja bilo je osigurati vlasništvo nad tim posjedima. Odobrenje njihova prava nad njima bila je najveća korist koju su mogli dobiti od šoguna.

S druge strane, dobivši nove posjede ili osiguravši vlasništvo nad već stečenim posjedima, samuraji su morali snositi dug prema šogunu. Nova stečena zemlja povezana s dugom nazivala se *onryō* (恩領), a već prije stečeni posjedi koji su isto tako zahtijevali određeni dug prema šogunu nazivali su se *go'on* (御恩).

Dugovi su bili dužnosti *hōkō* (奉公) kojima su se samuraji obvezali na vlastiti trošak osigurati oružane snage kada god bi to šogun zatražio. Uspostavljaju se manje *ie* (家) koje su pružale nekolicinu ratnika te one veće *ie* koje su osiguravale mnoštvo ratnika. Na čelu veće ratničke kuće nalazio bi se poglavar *sōryō* (総領) koji je ujedno upravljao onim manjim kućama pod okriljem njegove vlasti.

S vremenom se na ovim temeljima uspostavljaju velike klanske obitelji koje su imale određenu autonomiju s obzirom da se šogunat nije mogao miješati u unutarnje poslove

ovih samurajskih kuća. Primjerice, šogun se nije smio miješati u pitanje nasljeđivanja jer o tome je odlučivao *sōryō* koji je imenovao nasljednika, a šogun je to samo potvrdio. Poglavar klana je mogao u bilo kojem trenutku promijeniti svoje mišljenje i imenovati drugog nasljednika.

Nastale samurajske kuće su postale svojevrsne neovisne organizacije pod koordinacijom šoguna. Međutim, brojni samuraji u službi *sōryō*-a te u okvirima vlastitih klanova su počeli razvijati ideju da su njihovi stvarni gospodari isključivo poglavari tih klanova, a ne sam šogun. Na ovo je dodatno utjecala i činjenica da je tijekom vlasti obitelji Hōjō, sama vlast šoguna postala marionetska. (Ibidem: 81–82) Nakon mongolske invazije, vlast obitelji Hōjō je potpuno oslabila što je rezultiralo pokušajem obnove carske vlasti cara Go-Daigo 1333. god. (Turnbull, 2000: 10–11)

Ovo je razdoblje obilježeno udaljavanjem samuraja od aristokracije na dvoru u Kyōtu. To udaljavanje je osobito bilo potaknuto od strane Kamakura šogunata u svrhu razvoja neovisnog identiteta samuraja. Međutim, to isto udaljavanje se prvotno odrazilo i na stambene uvjete samuraja.

Iako su samuraji u Kamakura razdoblju stjecali vlastite posjede i postajali teritorijalni gospodari, uglavnom su morali biti na bojištu u blizini svojih vojnih jedinica i utvrda. Njihova mjesta stanovanja često su bila puno jednostavnija, lišena luksuza te usmjerena na praktičnost i sigurnost. U tu svrhu, posebice samuraji koji su bili nižeg ranga, znali su živjeti i u vojnim logorima. Ovi stambeni uvjeti su bili namijenjeni potrebama života ratnika, a ne potrebama društvenog okupljanja i dvorskog života kao što je to bilo tijekom razdoblja Heian.

Kada je riječ o samurajima višeg ranga, situacija je bila identična s obzirom da su živjeli unutar utvrda okruženih obrambenim zidinama i jarcima. Radilo se, najbolje opisano, o asketskom načinu života gdje je velika pažnja bila usmjerena na štedljivost pri čemu su se sredstva prikupljala za potrebe vojske i jačanje sigurnosti.

Ta situacija nije bila stalno prisutna tijekom ovog razdoblja. Glavni razlog tome je činjenica da su, protokom vremena, samuraji stjecali sve veće bogatstvo i utjecaj. To se u konačnici odrazilo i na njihov način života kao i na stambene uvjete. Kao najbolji primjer ovog može se navesti opis u kronici *Taiheiki* gdje se opisom jedne povorke daje jasni dokaz tome da se samuraji nisu ustručavali u pokazivanju svoje elegancije i

bogatstva. Potrebno je istaknuti da je ovo bilo osobito karakteristično za razdoblje Muromachi (1333.–1568.). (Frederic, 2011: 149–151)

Govoreći o aktivnostima kojima su se bavili samuraji razdoblja Kamakura (1185.–1333.), potrebno je istaknuti da dolazi do razvoja *Inuōmono*-a i *yabusame*. To nam jasno daje do znanja da su samuraji veliki dio pažnje usmjeravali i dalje na aktivnosti koje su povezane s razvojem borilačkih vještina, posebice onih povezanih s jahanjem i streličarstvom. Tom zaključku doprinosi i tradicionalni događaj klana Sōma koji se razvija upravo tijekom ovog razdoblja zvan *Sōma nomaōi* (相馬野馬追).

Ovaj klan nalazio se na sjeveroistočnom dijelu otoka Honshū te potječe od ratnika *Taire no Masakada*, koji je i sam bio ljubitelj jahanja i vrsni ratnik. Prvi dio događaja je činila konjanička utrka zvana *kacchū keiba* (甲冑競馬). Utrka je zahtijevala veliku vještinu i spretnost samuraja s obzirom da su sudionici morali u potpunom oklopu jahati na konju u punoj brzini oko staze.

Drugi dio ovog tradicionalnog događaja naziva se *nomaōi* (野馬追) gdje se u ograđeni prostor pušta nekoliko divljih konja. Sudionici, u oklopu i na konjima, u najkraćem vremenskom roku, moraju natjerati divlje konje da prođu kroz uski prolaz prema planinskom svetištu. (Bryant, 1994: 14)

Unatoč posvećenosti razvoju borilačkih vještina, spretnosti, a i zabavi kroz ove aktivnosti, koje su nastavak načina na koji su samuraji provodili vrijeme tijekom razdoblja Heian, potrebno je istaknuti jednu ključnu razliku, a to je činjenica da ove aktivnosti više nisu bile u sklopu dvorskih aktivnosti. Ove aktivnosti razvijaju se u autentičnu pojavu koja je odvojena od dvora i povezana uz samuraje. Na taj način se daje dodatan poticaj razvoju samostalnog samurajskog identiteta.

RAZDOBLJE MUROMACHI (1333.–1568.)

Car Go-Daigo (1288.–1339.) na vlast je došao 1318. god. Za razliku od svojih prethodnika, nije htio prepustiti vlast u ruke *bakufu*-a u Kamakuri. Smatrao je da je idealan trenutak za restauraciju carske vlasti zbog čega je kao nasljednika imenovao svog sina 1326. god. Njegovim namjerama je išla u korist i činjenica da je na vlasti u Kamakuri bio regent Hōjō Takatoki (1304.–1333.) koji je bio sklon razvratu te užiticima poput alkohola, a najvažnije od svega bio je slaba karaktera.

Vlast u Kamakuri je ovisila o drugim vazalima u provinciji, a s obzirom da je Takatoki izvrijeđao te iste vazale to je dodatno naškodilo utjecaju *bakufu*-a. S druge strane, vlast u Kamakuri je i dalje posjedovala snažne ratnike. Saznavši za spletkarenja cara, poslala je svoju vojnu silu prema Kyōtu.

Car Go-Daigo je uzeo svoj carski pečat te se morao povući u samostan na planini Kasagi. To je dovelo do obračuna snaga tog samostana koji je bio utvrđen i imao je svoje, ne tako upečatljive, obrambene snage i ratnike koji su poslani iz Kamakure. Kao rezultat tog sukoba car Go-Daigo je uhvaćen te poslan u progonstvo na otok Oki u japanskom moru. Međutim uspio je pobjeći 1333. god. (Pasarić, 2010: 105)

Nakon pada središnje vlasti u Kamakuri 1333. god. obitelj Hōjō je doživjela konačni slom. Međutim, umjesto restauracije carske vlasti ono što je uslijedilo je sukob *Nanbokuchō* (1336.–1392.).

U tom sukobu, s jedne strane su bili pojedinci koji su podržavali cara, a predvodio ih je samuraj Kusunoki Masashige (1294.–1336.) S druge strane je bio Ashikaga klan koji je htio kao cara postaviti vlastitog izabranika. (Turnbull, 2000: 11) Kao glavni povod sukobu bila je težnja vođe Ashikaga klana, zvanog Ashikaga Takauji (1305.–1358.), preuzeti titulu šoguna unatoč tome što je prvotno podržavao Go-Daiga. (Henshall, 2004: 39) Kao pobjednik u sukobu proizašao je klan Ashikaga. Go-Daigo je pobjegao u Yoshino, mjesto koje je nekih 100 km udaljeno od Kyōta. Nakon toga Takauji postavlja cara koji ga je 1338. god. imenovao šogunom. (ibid.)

Ovdje ponovno nailazimo na oportunističku stranu samuraja s obzirom da je Takauji okrenuo leđa caru Go-Daigo u svrhu ostvarenja vlastitih ciljeva. To nas dovodi do zaključka koliko je kod samuraja bila istaknuta ona oportunistička strana usko povezana s njihovom egzistencijom. Ta strana nadilazila je onu stranu kojom se često

samuraji idealiziraju i ocrtavaju, a povezana je s idealima časti i nepokolebljive vjernosti gospodararu.

Go-Daigo je umro 1392. god., a njegovi potomci nasjeli su na prevaru klana Ashikaga nakon što im je obećano da će se vlast u Kyōtu smjenjivati između dvaju nasljednih linija. Međutim, Ashikaga klan nije imao namjeru održati svoju riječ te je ovo obilježilo kraj carske linije Go-Daigo, tj. njegovi potomci više nikada nisu sjeli na prijestolje.

S druge strane, utjecajni zemljoposjednici u Kyōtu su istjerali klan Ashikaga iz Kyōta, a postavili su vlastitog šoguna koji postaje samo još jednom marionetom. Time se situacija zakuhala te napetost između različitih zemljoposjednika, tj. *daimyō*-a je eskalirala u građanske ratove tijekom 15. st. (Pasarić, 2010: 106)

Tijekom 15. st. dolazi do slabljenja vlasti šogunata, što je dovelo do jačanja lokalnih feudalnih gospodarara pod imenom *daimyō* (大名). Najkrvavije razdoblje obilježeno značajnim sukobima i nestabilnošću je razdoblje Sengoku (1467.–1568.). Japan je rascjepkan na različite teritorije pod suprotstavljenim gospodarima.

Jedan od ključnih događaja tijekom razdoblja Sengoku je Oninski rat (1467.–1477.) koji je započeo kao posljedica sukoba dvaju moćnih obitelji, Hosokawa i Yamana, oko uprave nad Kyōtōm. Na vlasti, tijekom ovog razdoblja, bio je Ashikaga Yoshimasa (1436.–1490.)

Naime, Yoshimasa je već uvidio da je situacija jako kritična te je zbog toga 1464. god. proglasio da će strana koja prva pokrene sukob biti proglašena pobunjenikom protiv cara. Kao posljedica ovog klan Hosokawa i klan Yamana su držali svoje vojske izvan Kyōta i čekali priliku za okršaj. Ta prilika se otvorila kao posljedica nesuglasice oko nasljedstva šoguna Ashikage Yoshimase. Oba klana su imala ogromne vojne snage koje su brojile i po 80 000 vojnika.

Ogroman razmjor ovih vojnih snaga je najbolje opisan kad je uspoređen s europskim vojnim snagama koje su tada brojile oko desetak tisuća vojnika. Ovaj građanski sukob se dogodio u Kyōtu, a borbe su bile dugotrajne i razorne, što je bilo osobito vidljivo kroz samo stanje grada koji se pretvorio u zgarište. Oninski rat je završio 1477. god. nakon što su vođe klana, Yamana Sōzen (1404.–1473.) i Hosokawa Katsumoto (1430.–1473.) smrtno stradali.

Posljedica toga što je Yamana klan prvi krenuo u sukob i bio proglašen pobunjeničkim klanom, došlo je do povlačenja saveznika tog klana. Rat je ostavio Kyōtō u ruševinama, a obilježio je početak razdoblja nemira i borbe za dominaciju nad Japanom, znano kao razdoblje Sengoku.

S Oninskim ratom, dolazi do brojnih promjena kao što su: slabljenje tradicionalnih veza, prisutnost stalne napetosti, pojava novih društvenih klasa, tj. novih bogataša, sveopća pohlepa za zemljom i vlašću, brojni ustanci, pojava trgovačkih udruženja koji su se odupirali zakonima, bogaćenje malih trgovaca, jačanje provincijskih ratnika te razni sukobi obitelji oko nasljedstva.

Sve ovo dovelo je do izrazito turbulentne situacije koja je proizlazila iz jačanja utjecaja upravitelja seoskih imanja koje smo spomenuli pod imenom *shugo*. Radilo se o pojedincima koje je Minamoto Yoritomo nagrađivao zemljom, ali sada njihov utjecaj nisu mogli spriječiti niti car niti šogun. Tijekom 1467.god. *daimyō*-a je bilo preko 260, a svaki od njih je imao gotovo potpunu autonomiju i vlastitu vojsku. (Pasarić, 2010: 107-108)

Nakon završetka Oninskog rata 1477. god., nastupilo je razdoblje raznih promjena. Te promjene su se osobito negativno odrazile na carski dvor koji se našao gotovo bez prihoda. S druge strane, unatoč feudalnim sukobima, događale su se gospodarske promjene pri čemu su ti sukobi znali i pomagati u razvoju gospodarstva. Primjer toga su putevi koji su izgrađeni za vojne potrebe, a pokazali su se korisnima u svrhu trgovine. Vrlo važan utjecaj na situaciju je to što su rižina polja bila minimalno pod utjecajem ratnih sukoba. (ibid.: 117)

Promjene tijekom Oninskog rata su bile česte i žustre zbog čega je teško dati preciznu političku sliku, ali u centru moći je bilo preko 20 velikih klanova te mnoštvo manjih klanova. Možemo navesti 23 istaknuta klana koji tada imaju dominaciju nad Japanom, a to su: Yuki, Nambu, Date i Ashima na sjeveru, Hōjō, Satomi i Imagawa na istoku, Uesugi, Takeda, Asakura i Saito na sjeveroistoku, Hosokawa na području Kyōta, Chosokabe na otoku Shikoku, Ouchi, Mori, Amako, Yamana i Ukita na zapadu te na otoku Kyūshū su to bili klanovi Ryuzoji, Arima, Omura, Otomo i Shimazu. (ibid.: 118)

Samuraji tijekom ovog razdoblja, posebice oni višeg ranga te oni koji su stekli veliko bogatstvo i utjecaj, grade vlastite rezidencije koje nisu bile više isključivo usmjerene na vojne potrebe i praktičnost. Javlja se novi stil zvan *shoinzukuri* (書院造) kojeg

karakteriziraju klizna vrata, drvene podne pločice koje je prekrivao *tatami* (畳) i posebice je važno spomenuti ugrađene niše u sobi koje su bile namijenjene za izlaganje umjetničkih predmeta zvane *tokonoma* (床の間).

Na temelju prethodno navedenoga možemo zaključiti da su samuraji tijekom razdoblja Muromachi, u usporedbi s prethodnim razdobljima, veliku pažnju usmjeravali na umjetnost. (Frederic, 1972: 102–103) Vidljive su značajne promjene u načinu života samuraja s obzirom na njihov povećan interes za glazbu, kazalište te druge oblike umjetnosti. Primjerice, samuraj koji je svojim idejama imao veliki utjecaj na oblikovanje ideala samuraja tijekom 14. st., zvan Shiba Yoshimasa (1349.–1410.), tijekom svog života bavio se pjesništvom, kaligrafijom te je provodio vrijeme igrajući tradicionalnu japansku igru s loptom zvanu *kemari* (蹴鞠). (Wilson, 1982: 27)

Tijekom ovog razdoblja razvio se interes samuraja prema glazbi. Visoko rangirani samuraji su svirali barem jedan instrument, a najčešći instrument je bila flauta. Međutim, od svih umjetničkih izražaja tijekom ovog razdoblja najveću popularnost je steklo *nō* (能) kazalište. Mnogi samuraji su postali i pokrovitelji ovih kazališta s obzirom da su u *nō*-u, kao umjetničkom izražaju kojeg karakteriziraju kontrola i duhovna dubina, vidjeli odraz kvaliteta ratničke klase. O popularnosti ovog kazališta govori i činjenica da je Asakura klan uveo ograničenja po pitanju njegova izvođenja. To je zato što je postao toliko popularan da se javila zabrinutost vezana za prevelike troškove povezane s uživanjem u ovom kazališnom obliku.

Samuraji su bogato nagrađivali i glazbenike, plesače i glumce što je dodatni pokazatelj toga koliko su cijenili umjetnost. Često su organizirali i sudjelovali u predstavama, glazbi i festivalima. (Frederic, 2011: 210–214)

Tijekom razdoblja Muromachi dolazi do smanjenja poligamije među samurajima. Međutim, samuraji koji su bili višeg ranga i dalje su imali konkubine, a to je posebice bio slučaj kada je žena tog samuraja bila neplodna. Posljedica toga je da onda nije imao muškog nasljednika. Međutim, ovaj običaj je bio prisutan do 15. st. nakon čega otpada te u slučaju nedostatka nasljednika, samuraj bi posvojio nekog srodnika koji bi onda preuzeo vlast. (ibidem: 45–49)

RAZDBOLJE AZUCHI-MOMOYAMA (1568.–1600.)

Nakon Oninskog rata nastupa razdoblje stalnih sukoba, ali od 1568. god. do 1600. god. nastupa razdoblje Azuchi-Momoyama koje u japanskoj povijesti označava razdoblje ponovnog ujedinjenja Japana. Za to ujedinjenje zaslužni su Oda Nobunaga (1534.–1582.), Toyotomi Hideyoshi (1536.–1598.) i Tokugawa Leyasu (1542.–1616.). Samo razdoblje nosi ime po dvorcima od kojih je jednog dao izgraditi Nobunaga 1576. god. pod imenom Azuchi, a drugi je dao izgraditi Toyotomi Hideyoshi pod imenom Momoyama.

Oda Nobunaga je bio *daimyō* provincije Owari koji je naredao niz pobjeda i porazio brojne suparničke *daimyō*-e. Jedna od istaknutijih bitaka koje je pobijedio sa svojim snagama je bitka kod Okehazame protiv Imagawe Yoshimota 1560. god.

Nobunagin sluga, ali i osoba koja je od običnog vojnika skromnog podrijetla postao jedan od vodećih generala, Toyotomi Hideyoshi, odlučio je osvetiti svog gospodara porazivši Akechija Mitsuhidea. Nakon toga je sklopio mir s obitelji Mori. Naime, Hideyoshi je svoj položaj stekao svojom snalažljivošću i sposobnostima zbog čega ga je Nobunaga često nagrađivao što ga je u konačnici dovelo do visokog položaja. Nobunaga je imao tri sina koja su umrla ubrzo nakon njega.

Hideyoshi je to iskoristio kako bi preuzeo vlast u vlastite ruke. Postavio je na vlast Nogunagina unuka Hidenobua, ali je zadržao stvarnu moć za sebe. Hideyoshi nikada nije dobio titulu šoguna, ali je zato preuzeo razne visoke titule u svrhu legitimizacije svoje vlasti. On je nastojao nastaviti misiju koju je Nobunaga započeo, a to je ujedinjenje Japana. U tu svrhu sklapao je saveze i ostvarivao vojne pobjede, od kojih se primjerice ističe ona protiv obitelji Shimazu na jugu otoka Kyuushuu 1587. god.

Jedna od njegovih važnih političkih djelovanja je preraspodjela feuda. Ovo je značilo da je Hideyoshi dodijelio feude svojim vjernim sljedbenicima na strateško važnim lokacijama koje su bile između manje lojalnih ili potencijalno neprijateljskih lokalnih *daimyō*-a. Time je osigurao svojevrstu zonu zaštite od potencijalnih pobuna.

S druge strane oni *daimyō*-i koje je smatrao nepouzdanima natjerao bi da se premjeste na udaljena ili manje strateški važna područja. Na temelju ovog možemo doći do zaključka da su neki *daimyō*-i ostajali u potpunosti bez svoje zemlje koja je onda bila dodjeljena njemu vjernim sljedbenicima. Time je držao neprijatelje pod kontrolom,

oslabio njihov utjecaj kažnjavajući njihovo djelovanje, a istovremeno nagrađivao svoje vjerne sljedbenike.

Primjer ove preraspodijele je upravo dodjela ključnih pozicija sljedbenicima nakon pobjede nad obitelji Shimazu, čime je osigurao bolju kontrolu nad tim područjem i spriječio daljnje pobune. Ova politika preraspodjele posjeda je poslužila kasnije kao model za djelovanje Tokugawa šogunata, koji je nastojao održati stabilnost i spriječiti pobune koristeći slične strategije.

Hideyoshi je također provodio i brojne druge mjere, kao što je zapljena oružja seljacima. Taj zakon je uveden 1588. god., a ostao je još upamćen kao *katanagari* (刀狩). Nadalje, stabilnost i suzbijanje pobuna je nastojao ostvariti i zakonima koji su sprječavali seljake napuštati svoja polja i prijeći u druge profesije. Međutim, u kasnijim godinama Hideyoshi postaje izrazito sumnjičav, a ta njegova sumnjičavost eskalira kada je počeo poput Nobunage ubijati članove vlastite obitelji. Tako je prognao i naredio svom nećaku Hidetsuguu da počini samoubojstvo.

Osim njegove sumnjičavnost, došlo je do znatne eskalacije i kada su bile u pitanju njegove ambicije s obzirom da je svoju pažnju usmjerio na osvajanje Kine. U tu svrhu pokrenuo je vojnu kampanju u Koreji 1592. god. koja je završila neuspješno. (Henshall, 2004: 45–48) Nakon što je 1593. god. dobio sina, imena Hideyori, učinio je sve u svojoj moći kako bi se pobrinuo da njegov sin preuzme vlast nakon Hideyoshijeve smrti.

Njegova opsesija sinom išla je do te mjere da je dao pogubiti Hidetsuguovu obitelj, uključujući i njegova sina kojeg je dao pokopati na gradskom gubilištu. 1595. i 1596. god. natjerao je najveće feudalce Tokugawu, Maedu i Morija da potpišu ugovor kojim se zaklinju da će uvijek podupirati Hideyoriya.

Pri kraju svog života 1593. god. osnovao je *Go-Tairo* (Vrhovno vijeće petorice) te peteročlano *Go-Bugyo* (Izvršno vijeće) kako bi vladali do Hideyorijeve punoljetnosti. Umro je 1593. god. u 63. godini života, ali vlast nad Japanom, unatoč Hideyoshijevom djelovanju, neće preuzeti njegov sin već upravo jedan od članova Vrhovnog vijeća petorice kojeg su činili najbogatiji te vojno najjači feudanci Japana.

Ieyasu je nastojao očuvati jedinstvo Japana koje su ostvarili Hideyoshi i Nobunaga. Međutim, bio je bio svjestan da, iako se prisegao na vjernost Hideyoriyu, u okruženju

kojeg su činili brojni pohlepni pojedinci željni moći, nije moguće čekati da Hideyori, koji je imao samo pet godina, odraste.

Kao posljedica ovih okolnosti, glavna prijetnja Ieyasu bio je Mitsunari Ishida (1559.–1600.) koji je bio bliski Hideyoshijev prijatelj te je pod krinkom zaštitnika Hideyoshijeve oporuke i Hideyorijskog sljedbenika, optuživao Ieyasu da je izdajica. Isticao je kako Ieyasu ženidbenim vezama (s obzirom da je imao šesnaestoro djece) jača svoj politički položaj na štetu Hideyorijske.

Situacija između dvije strane je dodatno zakuhana nakon što je Mitsunari 1599. god. organizirao dva atentata na Ieyasu, a završili su neuspješno. Ova napetost je u konačnici dovela do otvorenog sukoba 1600. god. između istočne strane, na čelu koje je bio Ieyasu, te zapadne strane, koju je predvodio Mitsunari Ishida.

Bitka se odigrala kod mjesta Sekigahare, a ostala je upamćena kao jedna od najvećih bitaka u japanskoj povijesti po broju ljudi s obzirom da se sukobilo preko 230 000 ratnika. Istočna strana je brojila oko 138 000 ratnika, a zapadna oko 95 000 ratnika. Upravo se iz tih razloga bitka odigrala na tom mjestu jer se radilo o selu uz koje je bilo ogromno polje koje je bilo dovoljno veliko da se na njemu mogu rasporediti i manevrirati dvije toliko velike vojske.

Ieyasu se našao u puno povoljnijoj poziciji s obzirom da je već prije samog okršaja dobio obavijest da se određeni generali pod Mitsunarijem neće sukobiti ili će se okrenuti protiv njega. Bitka je počela kroz rano jutro te je već u popodnevnim satima bila očita Ieyasuova pobjeda. U konačnici Mitsunari je uhvaćen s nekoliko svojih generala te je pogubljen.

Ieyasu je tada usmjerio svoje snage prema dvorcu u Osaki iz kojeg je Hideyoshi upravljao Japanom. Taj dvorac je već bio u rukama Mori Terumotoa, ali s obzirom da je on bio zadovoljan svojim posjedima i položajem odlučio je predati utvrdu u ruke Ieyasu bez pružanja otpora. Time je 1600. god. Ieyasu postao gospodar Japana. (Pasarić, 2010: 153–159)

Tijekom razdoblja Sengoku dolazi do evolucije vojne strategije te razvoja posjeda koji su se nalazili pod raznim *daimyo*-ima. To proizlazi iz činjenice da su *daimyo*-i htjeli osigurati obranu i upravljanje tim posjedima. Stoga su ih razvijali u kompaktne teritorije, za razliku od prethodno raštrkanih posjeda što je omogućilo bolje upravljanje i obranu.

Sve to dovelo je i do masovne gradnje dvoraca oko kojih su se razvijali gradovi. (Cook, 1993: 70)

Samuraji su se tijekom Heian razdoblja počeli tek formirati kao vojna sila te nisu bili centralizirani kao što je to bilo tijekom kasnijih razdoblja. Odnosno, bili su povezani s plemićkim obiteljima ili su živjeli na njihovim ruralnim imanjima. Upravljali su tim imanjima te se sami bavili poljoprivredom.

Tijekom Kamakura razdoblja, uspostavom prvog šogunata, samuraji postaju dio japanskog feudalnog sustava. Oni su bili u službi šoguna ili lokalnih *daimyo*-a, a zauzvrat su za svoju službu primali zemlju.

Za vrijeme Sengoku razdoblja (1467.–1603.) javljaju se važne promjene, kao što je već istaknuto, kada dolazi do masovne gradnje utvrda oko kojih ili unutar kojih žive samuraji. Time je njihov život sve više centraliziran, ali vrhunac nailazimo u Edo razdoblju s obzirom da je Sengoku razdoblje još vrijeme stalnih sukoba i nestabilnosti. Upravo zbog te nestabilnosti i stalnih sukoba samuraji borave često u privremenim logorima ili manjim utverdama blizu bojišta. (Turnbull i Boxall, 1996: 21,69)

Kraj 16. i početak 17. st. obilježio je prijelaz iz turbulentnog vremena stalnih sukoba prema stabilnijim mirnodopskim vremenima u doba šogunata Tokugawa. Ovaj prijelaz utjecao je i na svakodnevni život samuraja koji se također mijenjao.

Za razliku od Sengoku razdoblja, kada su prisutne stalne vojne kampanje koje su dovele do toga da je za stambene uvjete samuraja bila bitnija funkcionalnost i jednostavnost, krajem 16. st. njihovi stambeni uvjeti se poboljšavaju. Međutim, stambeni uvjeti samuraja nisu ovisili samo o povijesnom kontekstu, već i o njihovom rangu, bračnom statusu te dužnosti.

Tijekom ovog razdoblja, samuraji, koji su bili više rangirani, najčešće su imali vlastite kuće koje su se nalazile unutar samurajskih četvrti. Kuće su imale vlastiti vrt, prostorije za obavljanje čajne ceremonije i prostore za goste. Naglasak je bio na estetici i udobnosti pri čemu su za izgradnju korišteni materijali poput drveta, bambusa i papira.

Potrebno je istaknuti da su kuće visoko rangiranih samuraja ovisile podosta o bogatstvu vlasnika te o distriktu gdje se kuća nalazila. Odnosno, bogatiji samuraji su najčešće imali bolje uređene i prostranije domove, a oni siromašniji su živjeli u jednostavnijim kućama. Kuće niže rangiranih samuraja imale su dosta sličnosti s

kućama običnih građana i poljoprivrednika. Uz to, niže rangirani i mladi samuraji često su živjeli u zajednicama u vojnim logorima prije razdoblja Edo, a početkom ovog razdoblja sve više se javljaju samurajske četvrti niže rangiranih samuraja. (Frederic, 1972: 101; Bryant, 1994: 6–7)

Kada je riječ o aktivnostima i slobodnom vremenu, osobito je među samurajima bilo popularno pušenje duhana koje je Japanu bilo predstavljeno od strane Europljana. U tu svrhu koristili su japansku lulu zvanu, *kiseru* (煙管). Pušenje je prvotno bilo popularno više među samurajima višeg ranga, ali s vremenom se proširilo i među niže rangiranim samurajima.

Među samurajima je bilo popularno i hrvanje koje je podosta nalikovalo suvremenom sumo hrvanju. Bavili su se i aktivnostima poput sviranja, pri čemu je osobito bilo popularno sviranje flaute, kaligrafijom, a pisali su i poeziju. Uz ove aktivnosti bilo je osobito popularno klađenje sumo borbi, bilo u okviru kartanja ili aktivnosti poput ilegalnog klađenja, što je samo dovelo do povećanog interesa za tim aktivnostima. Ono što je potrebno istaknuti jest da su postojale brojne razlike po pitanju aktivnosti ovisno o klanovima. Klanski vođe su već prije razdoblja Edo (1600.–1868.), kada su ove aktivnosti službeno zabranjene, nastojali odmaknuti interes samuraja od ovih aktivnosti. (Bryant, 1994: 7)

RAZDOBLJE EDO (1600.–1868.)

Tijekom razdoblja Edo (1603.–1868.), iako nastupa vrijeme dugotrajnog mira nakon stoljeća stalnih unutarnjih sukoba, istovremeno se događaju brojne značajne promjene. Te su promjene krajem Edo razdoblja te početkom Meiji restauracije u konačnici dovele i do kraja samuraja s modernizacijom Japana.

Prva značajnija promjena tijekom razdoblja Edo koja je utjecala na samuraje je *Pravilnik o ponašanju ratničkih kuća (Buke Shohatto)* koji je 1615. god. uveo Ieyasu. Ovim pravilnikom je šogunat Tokugawa nastojao kontrolirati djelovanje *daimyōa* te time osigurati stabilnost unutar države. Samuraji su bili dužni, osim razvoj borilačkih vještina, pažnju usmjeriti i na intelektualni razvoj. Zabranjeno je pijanstvo, kockanje te pružanje utočišta zločincima.

Vojnici koji su optuženi za izdaju morali su biti istjerani sa svakog posjeda te je boravak na feudalnom posjedu bio dopušten isključivo osobama koje su rođene na tom području. Zabranjene su i izgradnje novih dvoraca i popravci građevina bez dozvole, a zabranjeno je i privatno sklapanje brakova.

Kada su u pitanju bile zavjere ili ustanci, nisu bili kažnjeni samo pojedinci koji su izravno sudjelovali u tome, već i oni koji su za to znali, a nisu prijavili. Uspostavljena su i brojna ograničenja kojima se na temelju ranga nekog feudalca uspostavlja zabrana po pitanju pratnje, odjeće te ukrasa.

Ujedno, samurajima je ovim pravilnikom naređeno da moraju na svojim posjedima živjeti skromno. (Pasarić, 2010: 168.–169.) Kontrola nad *daimyō*-ima je uspostavljena strogom definicijom i ograničenjem te titule. Drugim riječima, *daimyō* je mogao postati samo veleposjednik s prihodom od najmanje 10 000 koku (tradicionalna mjerna jedinica za količinu riže, ali u ovom kontekstu mjerna jedinica za bogatstvo).

Dolazi i do podjele *daimyō*-a na one koji su bili vjerni šogunatu, zvani *fudai*, te one koji su se predali nakon bitke kod Sekigahare te čija vjernost je bila upitna, zvani *tozama*. Tokugawa vlast je strateški postavila *fudai* oko samuraja čija je vjernost bila nesigurna. Osobito je ključan i sustav *sankin kotai* kojim su *daimyō*-i bili obvezni provoditi određeno vrijeme na dvoru u Edo, izvan vlastitih posjeda. Na dvoru je ostajala obitelj tih feudalaca koja je bila svojevrsnim taocima u slučaju pobune.

Putovanja u Edo zahtijevala su velike financije zbog čega se to odrazilo na financijsku moć i vojnu moć *daimyō*-a, a i ovim je uspostavljena kontrola nad kretanjem ljudi. (Cook, 1993: 109) Kao što je vidljivo na temelju spomenutog pravilnika, strogo je definiran rang među *daimyō*-ima, ali ujedno su definirane i druge klase.

Međutim, stroga društvena stratifikacija je već bila definirana političkim djelovanjem Hideyoshija pri čemu je uspostavljena podjela na samuraje, seljake, obrtnike i trgovce. Postojale su još dvije klase, a to su *eta* (klasa koja je uključivala pojedince koji se bave „nečistim“ poslovima poput obrade kože ili primjerice klanja) te *hinin* (osobe koje se bave sumnjivim poslovima). Međutim, tijekom šogunata Tokugawa ta podjela je bila još stroža te je, za razliku od prethodnih razdoblja, društvena mobilnost bila gotovo nemoguća. (Henshall, 2004: 54)

Razdoblje mira dovelo je do toga da su borbene vještine samuraja oslabile, a na to osobito ukazuje činjenica da je 1694. god. šogunat donio zakon kojim je samurajima bilo obvezno vježbanje borilačkih vještina. Ujedno, samuraji su postali klasa kojoj je jedino bilo dozvoljeno nošenje oružja. U to vrijeme ističe se rigorozna praksa, pod imenom *kirisutegomen* (切捨御免), na temelju koje je samuraji imao pravo odrubiti glavu seljaku kada bi ga taj seljak na bilo koji način uvrijedio ili pokazao manjak poštovanja. (Cook, 1993: 109.)

O samurajima tijekom Edo perioda nam govori i Yamamoto Tsunetomo (1659.–1719.) u svom djelu *Hagakure* kada kazuje: „sada kada se mladi samuraji okupljaju, ako nije prisutan razgovor o pitanjima novca, gubitku i dobiti, tajnama, stilu oblačenja ili pitanjima ljubavnih odnosa, ne postoji razlog da se uopće okupljaju. Običaji se raspadaju.“ (ibid.: 115)

RAZDOBLJE MEIJI (1868.–1912.)

Tijekom razdoblja Edo Japan je bio izolirana država. Međutim, krajem navedenog razdoblja te početkom Meiji razdoblja 1868. god. situacija se mijenja. Ova promjena je prije svega potaknuta prisilnim otvaranjem Japana prema zapadu. Ovaj događaj je usko povezan s pojmom *bakumatsu* koji obilježava kraj vlasti Tokugawskog šogunata, a počeo je dolaskom američkog zapovjednika zvanog Matthew Perry.

On dolazi u Japan sa svojim ratnim brodovima, a kao posljedica tog dolaska Japan 1854. god. sklapa sporazum u Kanagawi. Ovim sporazumom, SAD je zahtijevao otvaranje dvaju luka za američke trgovačke brodove te dozvolu američkih brodova da nabavljaju razne potrepštine poput hrane, vode ili primjerice ugljena u japanskim lukama. Također su tražili zaštitu američkih mornara, tj. pomoć brodolomcima koji bi eventualno nastradali uz japansku obalu.

Unatoč sklapanju ovog ugovora u Japanu je vladao izrazito negativan stav prema strancima pa su odjekivali poklici poput *sonno joi* koji ističu superiornost cara te negativan stav prema strancima. Sve više je prisutno nezadovoljstvo usmjereno na *bakufu* koji se pokazao nesposobnim po pitanju suočavanja sa situacijom. Ta nesposobnost je bila osobito vidljiva kada se dogodio incident u kojem je ubijen jedan američki trgovac, a kao posljedica toga je bombardiranje grada Kagoshima 1863. god.

Iz ove situacije proizlaze četiri društvene skupine koje su bile protiv šogunata. Radilo se o nižim samurajima, *roninima*, trgovcima, seljacima, južni i jugozapadni *tozama* klanovi te dvor u Kyōtu okupljen oko cara. Posljednji šogun u ovim teškim političkim okolnostima je bio Tokugawa Yoshinobu (1837.–1913.) koji se sukobio sa suprostavljenim *tozama* provincijama koje su pružale potporu caru.

Yoshinobu, tj. Keiki, bio je prisiljen abdicirati, a njegovim silaskom s vlasti ukinut je šogunat. Na vlast je došao car Mutsuhito (1852.–1912.), poznatiji kao car Meiji. On provodi brojne reforme koje su bile ključne za transformaciju Japana, a neke od tih promjena su: uvođenje općeg vojnog roka, modernizacija i industrijalizacija Japana te primjerice ukidanje *han*, tj. provincija koje su zamijenile prefekture. (Pasarić, 2010: 203.–213.)

Restauracija Meiji (1868.–1889.) dovela je do izrazitih promjena u životu samuraja. Veliki dio samuraja je ostao bez svojih domena te su se našli u teškoj ekonomskoj

situaciji. Vlada im je osigurala mirovine, ali one nisu bile dovoljne te su zbog toga mnogi samuraji bili prisiljeni prodati svoju imovinu, a čak i svoje mačeve.

Iz te situacije proizlazi izraz *namida no kane* ili u prijevodu „novac suza“, koji ukazuje na bol proizašlu iz potrebe za prodajom najdragocjenijih stvari u svrhu preživljavanja. Neki samuraji su se nastojali što više prilagoditi novom vremenu te potražiti novi način zarade. Mnogi od njih okrenuli su se građanskim i vojnim profesijama te su postali trgovci, časnici, državni činovnici, a neki od njih su postali i policajci što nam ukazuje putopisinja Isabella Bird 1878. god.

Međutim, većina samuraja nije se ili se teško uspjela prilagoditi novoj situaciji. Zbog toga raste nezadovoljstvo među samurajima koji su izgubili svoj status ratničke klase nakon što je car proglasio ravnopravnost svih klasa. Oni su izgubili sve svoje privilegije, a time i pravo na nošenje mača.

Jedina, za njih nedovoljna, utjeha im je bila to što su proglašeni *shizoku* (plemstvom), za razliku od drugih građana (*heimin*). To je prouzrokovalo oružane pobune samuraja koje je predvodio Saigo Takamori (1828.–1877.). Ustanak je ostao upamćen kao Satsuma pobuna, a zbio se 1877. god. Ustanak je bio neuspješan s obzirom da se samuraji nisu uspjeli suprotstaviti moderniziranoj japanskoj vojsci. Ovo je obilježilo kraj samuraja, ali ne i potpuni kraj njihova utjecaja i baštine. Na odjeke samurajeva duha nailazimo primjerice tijekom Drugog svjetskog rata. U tom kontekstu taj utjecaj možemo promatrati i u negativnom svjetlu s obzirom da su brojne ideje i idealni samuraja prema svojim gospodarima transformirani u ideale vjernosti i požrtvornosti prema državi. Te vrijednosti su onda korištene u svrhu indoktrinacije te se iz njih rađaju ideje nacionalizma u Japanu. (Cook, 1993: 123–137; Pasarić, 2010: 218)

ETIČKE VRLINE

Prvim samurajem smatra se Taira Masakado (903.–940.) koji se 935. god. pobunio protiv carske vlasti kada je moć dvora počela slabjeti. On je u svojoj mladosti služio pod Fujiwara regentom zvanim Tadahira, ali povratkom na istok, gdje je bio član utjecajne obitelji Taira, postao je izrazito ambiciozan. 939. god. pobunio se protiv vlasti carskog dvora te je sebe proglasio novim carem.

Uspostavio je kontrolu nad mnogim provincijama u Kantō regiji, a u konačnici je krenuo i u pohod na provincije Izu i Sugura. Međutim, njegova pobuna je ugušena 940. god. od strane Taira Sadamori-ja i Fujiwara Hidesato-a. (McCullough, 1980: 264)

Masakado se tijekom svog života nastojao držati ratničke filozofije koju je uspostavio pod imenom *kyūsen no michi* (弓箭の道), u prijevodu „put luka i strijele“. Gledao je na ovu filozofiju kao na temelj svog identiteta i snage s obzirom da su u njoj naglašene vrijednosti poput hrabrosti, časti, lojalnosti i borilačke vještine.

Važnost *kyūsen no michi* je u tome što se upravo na temeljima ove filozofije formiraju etičke vrline koji slijede kasnije generacije samuraja. Također, zanimljiva je i njegova izjava kada je dobio upozorenje od svog brata za svoje djelovanje te nastojanje da preuzme carsku vlast. On je svom bratu kazao: „Put luka i strijele je dovoljan za mene. U ovim vremenima, netko je vladar jer nadvlada. Zašto bih se ja suzdržavao?“

U ovoj izjavi je vidljiv njegov stav da je moć i vlast utemeljena na odlučnosti i prevladavanju nad drugima. Upravo ova izjava odražava općenito oportunistički mentalitet samuraja te stajalište o važnosti vojne vještine u svrhu postizanja ciljeva te preuzimanja moći. (Cook, 1993: 24)

Kada je riječ o evoluciji etičkih vrlina samuraja prvo je potrebno spomenuti ideje koje ističe Shiba Yoshimasa (1349.–1410.) koji je bio član klana Minamoto. On je kombinirao ideje budizma, šintoizma i konfucijanizma u svrhu razvoja ideja koje bi omogućile psihološki i moralni razvoj ratnika.

Ključni elementi koje pronalazimo u njegovim esejima su kritika institucionalizacije te formalizacije religije. On kritizira materijalnu stranu religije povezanu s ustaljenim ceremonijama koje smatra površnima.

„Kao ljudska bića svatko bi trebao znati da trebamo cijeniti i poštovati Bude i božanstva, tako da nema potrebe za isticanjem ovog; ali ovdje postoji nešto što treba razumjeti. Bilo da se radi o pojavi Buda u svijetu ili manifestaciji božanstava, u svakom slučaju to je za dobrobit društva, za dobrobit ljudskih bića. Stoga, to ne znači osuđivanje ljudi. To je kako bi ljudi mogli pročistiti svoje umove, pravilno prakticirati humanost, pravdu, uljudnost, inteligenciju i vjeru, te razumjeti osnove. Izuzet toga, zašto bi se bude i božanstva pojavljivala? Ne razumjevši ovaj osnovni motiv, pod izlikom vjerovanja u Budu, oni stvaraju probleme stanovništvu, uzimajući ljudima stvari za izgradnju hramova i samostana. Pod izgovorom da poštuju božanstva, oni okupljaju ljude i izvode svetišne ceremonije. Ovakav je način, čini mi se, u opreci sa služenjem i buda i duhova.“ (Cleary, 2008: 20)

Potom, naglašava važnost unutarnje snage povezane s razvijenim moralnim i vjerskim vrijednostima, u kontrastu s određenim vanjskim čimbenicima. Primjerice, kritizira ovisnost o molitvi kao sredstvu za rješavanje osobnih problema:

„Također, ljudi se mole u svetištima i slično, samo kada imaju osobne probleme. To se čini prilično uzaludno. Ne biste se trebali moliti budama ili božanstvima za bilo što osim za dobro stanje u zagrobnom životu. To je ono što će biti učinkovito; ali čak ni to, učilo se, ne vodi izravno prema pravom putu.“ (ibid.)

Još jedna ključna tema kojom se bavi Shiba Yoshimasa je požrtvovnost. Yoshimasa ističe da požrtvovnost sama po sebi ne nosi moralnu vrijednost, već isključivo ako je opravdana moralnim razlozima.

„Ratnici luka i strijele trebaju biti obzirni ne samo prema vlastitoj časti, naravno, već i prema časti svojih potomaka. Ne bi trebali nametnuti na sebe vječnu sramotu brigom za svoje ograničene živote. S druge strane, smatrati svoj jedan jedini život prahom ili pepelom i umrijeti kad nije potrebno znači steći bezvrijednu reputaciju. Istinski motiv bio bi, primjerice, odreći se svog života za dobrobit jedinog gospodara ili pravovremeno služenje pod zapovjednikom vojske; ovo bi prenijelo uzvišeno ime djeci i potomcima. Nešto kao strategija trenutka, bila ona dobra ili loša, ne može puno podići ugled obitelji.“ (ibidem: 18–19)

Yoshimasa ujedno stavlja naglasak na važnost promišljanja koje se tiče dosljednog ponašanja, ophođenja prema drugima te unutarnje ispravnosti kod koje najviše ističe važnost iskrenosti. Važnost promišljanja i promatranja stvari objektivno je istaknuo kada kazuje: „Pojedinač bi trebao biti objektivan i pronicljiv u svemu. Danas postoji malo ljudi koji su toliko oštromni i odlučni.“ (ibidem: 18) te o iskrenosti i dosljednom ponašanju kazuje:

„Ljudski karakter i unutarnja srdačnost vidljivi su u načinu na koji se pojedinci ponašaju, pa čak i kada te nitko ne vidi, razmišljaj o zidovima kao o očima i budi oprezan. U svom ophođenju prema drugim ljudima, suvišno je reći, ne bi trebao napraviti niti jedan pogrešan korak. Čak i kada kažeš jednu jedinu riječ, ne smiješ ostaviti dojam da si dovršan.“ (ibidem: 19)

Nadalje, Shiba Yoshimasa ukazuje na važnost samokontrole savjetujući da se pojedinci trebaju koristiti istinom kao sredstvom za postizanje promjene te suočavanje s onima koji čine loše. Objasnjava da direktno djelovanje u ljutnji i nezadovoljstvu nije učinkovito zbog toga što neće potaknuti druge na promjenu.

Osim što potiče samokontrolu u svrhu promjene nad drugima, usmjerava i na samorefleksiju, tj. kazuje da samuraj mora biti sposoban uspostaviti samokontrolu. Odnosno, znati prepoznati kada je njegovo djelovanje pretjerano te priznati svoje pogreške ako je u krivu. Tim postupkom samuraj potpomaže vlastiti duhovni i intelektualni razvoj te jača samodiscipliniranost. Kao najbolji primjer iskazivanja ovih ideja možemo navesti:

„Kada se naljutiš bez razloga, zbog vlastite pristranosti, ljudi se neće zastrašiti, pa čak i ako se još više naljutiš, to neće biti od koristi. Ljudi bi trebali biti zastrašeni i posramljeni samo istinom, stoga, kada te nešto samo iritira, trebao bi se potruditi smiriti i ponovno razmisliti o toj stvari. Dobro je biti spreman promijeniti se kada si u krivu. Najveći problem je ustrajati u razmišljanju i ponašanju na određeni način, bez obzira da li se radi o dobrom ili lošem, samo zato jer si to do sada radio.“ (ibidem: 22)

Nasuprot oportunističkim stajalištima koje je iznosio Taira Masakado, potomak moćnog klana Fujiwara zvan Ichijō Kaneyoshi (1402.–1481.), daje brojne savjete šogunu Ashikagi Yoshinao-u (1465.–1489.). Kaneyoshi je bio carski regent zvan *sessho* (摂政) te dva puta carski savjetnik.

Njegovi savjeti okarakterizirani su elementima šintoizma, budizma i konfucijanizma s obzirom da je sam bio stručnjak na tim područjima, a na to ukazuje i činjenica da se odrekao svog položaja te postao budistički redovnik. On ističe više ključnih elemenata koji postaju temeljni ideali prema kojima su djelovali samuraji.

Jedan od tih elemenata, koje navodi i Yoshimasa, je poštovanje i dužnost prema roditeljima. Ova ideja proizlazi iz budističkog i konfucijanskog učenja te je s vremenom prenesena i na odnose dužnosti i poštovanja između samuraja i njemu nadređenog gospodara. Kaneyoshi kazuje da ne postoji osoba koja „...nema roditelje. Značenje našeg

duga prema roditeljima objašnjeno je i u budističkim i u konfucijanskim klasicima. Budističko učenje kazuje da ne bismo mogli otplatiti ovaj dug čak ni kad bismo svaki dan na ramenima nosili svoje roditelje oko snježne planine. Konfucijansko učenje kaže da smo dobili svoja tijela, kosu i kožu od roditelja, pa je neusuđivanje njihove povrede početak poštovanja prema roditeljima.“ (ibidem: 25)

Yoshimasa o poštivanju roditelja ističe:

„Kad počneš misliti na sebe, izivcirat ćeš se zbog brige svojih roditelja i prkositi njihovim uputama. Čak i ako su vaši roditelji glupi, slušate li njihove upute, barem nećete prekršiti načelo prirode. Štoviše, osamdeset do devedeset posto vremena ono što roditelji kažu ima smisla za njihovu djecu...Bitne su riječi naših roditelja kojima smo davno prkosili u iritaciji. Trebali biste se ugledati čak i na lošeg roditelja, a ne na dobrog stranca; tako se obiteljska kultura prenosi i postaje poznata kao nasljeđe osobe.“ (ibidem: 19–20)

Ichijo Kaneyoshi ujedno usmjerava pažnju na važnost umjerenosti kada je riječ o životnim zadovoljstvima kod samuraja. Posebice se dotiče važnosti umjerenosti u konzumaciji alkohola. On savjetuje da, kada osoba shvati da je dovoljno popila, treba se povući kako bi izbjegla neželjene postupke što je opet povezano s važnošću dosljednog ponašanja koje se očekivalo od samuraja:

„Umijeće streličarstva i jahanje su vaš obiteljski posao pa ih ne treba ni spominjati. Osim toga, trebali biste slijediti svoje interese u poeziji, igri s loptom i drugim hobijim. Treći Ashikaga šogun sudjelovao je u carskim zabavama te je imao i sklonost prema glazbi i pjesmi. Dovedi stvari do te razine je suvišak profinjenosti. O čemu god da se tu radi, nešto što može ugoditi vašem društvu se treba razvijati u skladu s vremenom. Čak bi i zdravice uz vino, kao čin koji prati uživanje, trebale biti ponuđene svima. Koje bi tu mogle biti specifičnosti? Naime, čak i Konfucijevim diskursima, zapisano je da vino samo po sebi nema specifičnu mjeru, osim kada je neuravnoteženo. Ovisi o tome je li netko pijanac ili ne, bez drugih pravila, pa se kaže da nema određene mjere. Izbjeći razuzdanost znači da se ne smijete napiti do točke gubitka svoje osnovne prirode.“ (ibidem: 27)

Ovdje se mogu iščitati dva važna elementa koja trebaju slijediti samuraj, a to su samokontrola te promišljenost u djelovanju.

Dok Kaneyoshi ističe da je poželjno da se samuraji u određenoj umjerenosti bave aktivnostima koje nisu striktno povezane s borilačkim vještinama, Nakae Toju (1608.–1648.) naglašava međusobnu povezanost između kulture i ratništva.

Ovaj pristup je logičan s obzirom da je tijekom 17.st. Edo razdoblje kada je 1615. god. uveden već spomenuti *Buke Shohatto*. Uveden je prvotno s ciljem kontrole *daimyō*-a od strana Tokugawa šogunata, ali je istovremeno nametnuo zakone i pravila koja su uvjetovala red, disciplinu i moralno ponašanje među samurajima.

Kao što je već spomenuto prema ovim zakonima samuraji su se, uz borilačke vještine, morali posvetiti moralnom i intelektualnom razvoju. U ovim okolnostima Toju razvija teoriju prema kojoj se kultura i ratništvo ne smiju gledati kao odvojene pojave, već kao dva dijela jedne. To je najbolje oslikano njegovom usporedbom ova dva aspekta s yin i yangom.

„Kaže se da su kultura i ratništvo kao dva kotača kočije ili dva krila ptica. Jesu li kultura i ratništvo različiti? Na što se odnose kultura i ratništvo? Uobičajno shvaćanje ozbiljno iskrivljuje kulturu i ratništvo. Obično se smatra da se kultura znači čitanje poezije, pisanje stihova, ovladavanje kaligrafijom i posjedovanje blage, profinjene osobnosti; dok se ratništvo gleda kao učenje pucanja, jahanja, ratnih vještina i vojne znanosti, te posjedovanje oštire i stroge osobnosti. Oba su približna tumačenja približna, ali netočna. U svojoj suštini, kultura i ratništvo čine jedinstvenu pojavu, a ne odvojene stvari. Kao što je stvaralačka sila svemira jedna energija koja se raspodjeljuje na yin i yang, osjetljivost i djelotvornost ljudske prirode jedna su kvaliteta s razlikama između kulturnog i ratničkog. Kultura bez ratništva nije prava kultura; ratništvo bez kulture nije pravo ratništvo.“ (ibidem: 30–31)

Za razvoj raznih kulturnih oblika kao što je čajna ceremonija, aranžiranje cvijeća, Noh drama, renga poezija, slikarstva i vrtlarstva, ključnu ulogu je imao Zen budizam. Posebice Rinzaï škola Zen budizma koja se počela razvijati tijekom Muromachi razdoblja.

Razlog zbog kojeg je ključno spomenuti Rinzaï Zen je zbog njegove bliske povezanosti sa samurajima. (Ishida, 1963: 417) Samuraje su osobito privukli elementi vezani uz discipliniranost i praktičnost te zbog toga nailazimo na elemente Rinzaï Zena u idelima koje su slijedili samuraji.

Jedan od prvih samuraja koji je primijenio ideje Zen budizma u okvirima samurajskog djelovanja te etičkih vrlina je bio Suzuki Shōsan (1579.–1655.). On je sudjelovao u dvije velike vojne kampanje pod vodstvom Tokugaw Ieyasua, što znači da je imao podosta vojnog iskustva.

Međutim, nakon što je uspostavljen Tokugawa šogunat početkom 17.st., povukao se iz vojne službe te se posvetio budizmu. Možemo zaključiti da je povlačenje samuraja, iz vojne ili određene administrativne službe te usmjeravanje na onu duhovnu stranu preko ideja budizma ili primjerice konfucijanizma, bila učestala pojava s obzirom da je i Shiba Yoshimasa isto tako služio pod Ashikagom Yoshimitsuom (1358.–1408.). Bio je na čelu vojnih kampanja protiv pobuna te ujedno upravitelj većeg broja provincija. Međutim, on je isto tako odlučio s vremenom završiti svoju ratničku karijeru te se priključio budističkom redu.

Nakae Toju je imao djeda koji je bio samuraj, ali njegov otac je bio običan farmer zbog čega je odrastao u pomalo nepovoljnim okolnostima, ali je posvetio svoj život idejama neokonfucijanizma čitajući djela Wang Yangminga (1472.–1529.). (Cleary, 2008: 18–39)

Nakon što se povukao iz vojne službe Suzuki Shōsan je djelovao i na kulturnom planu. Odnosno, okomio se na kršćanstvo što je bilo u skladu s politikom Tokugawa šogunata, koji je suzbijao utjecaj kršćanstva zbog straha od širenja vanjskih utjecaja.

Promjene po pitanju stava prema kršćanima u Japanu događaju se već u 16. st. kada je dominacija bila u rukama Hideyoshija Toyotomija koji je prvotno bio tolerantan prema kršćanima kao i Oda Nobunaga, ali s vremenom postaje skeptičan prema kršćanskim aktivnostima. 1587. god. izdaje zakon kojim započinje njihov progon. (Henshall, 2004: 47)

Važno je istaknuti kulturno djelovanje Suzukija Shōsana s obzirom da ukazuje na to da je nastojao sudjelovati u zaštiti japanske kulture i društvenog poretka, a to je činio djelovanjem koje nije bilo striktno povezano s ratničkim aktivnostima. Kada je riječ o njegovim idejama koje su se odnosile direktno na samuraje, promicao je stajalište da je obavljanje samurajskih dužnosti, s dozom izvrsnosti i perfekcionizma, također način duhovnog usavršavanja. To je bilo u skladu s idejama Zen budizma koji stalno stavlja usavršavanje kroz svakodnevne aktivnosti u prvi plan.

Kao što je Shiba Yoshimasa kritizirao materijalnu stranu religije, tako je prijelazom iz 16. u 17. st. Suzuki Shōsan kritizirao materijalnu stranu djelovanja samuraja. Točnije, kritizirao je ono djelovanje koje je uvjetovano obećanjima raznih nagrada i profita, što je bilo, ako promatramo japansku povijest, učestala pojava. On ističe da bi nagrada za djelovanje trebala biti samousavršavanje i razvoj vrlina. (Cleary, 2008: 39)

Ideja usavršavanja svakodnevnog djelovanja u svrhu duhovnog usavršavanja vidljiva je kada kazuje: „Obavljaj svoj posao s umom napetim kao čelični luk napet žicom. Ovo je identično Zen meditaciji.“ (ibid.)

Ono što on ističe jest ideja da se do prosvjetljenja, tj. spomenutog duhovnog usavršavanja, može doći kroz svakodnevni život i posao čime je Zen budizam puno pristupačniji i značajniji za samurajsku klasu, ali i za šire društvo tog vremena općenito.

Potiče ideju da su profesionalne obveze ratnika ujedno i duhovna aktivnost, a ne samo fizička aktivnost. To se ostvaruje kada se samuraj potpuno posvećuje svom djelovanju s izrazitom pažnjom i strpljenjem. Sukladno tome, aktivnost kojom se samuraji bave postaje svojevrsan oblik meditacije. Iz toga proizlazi usredotočenost samuraja na sadašnji trenutak te, prema Shōsanu, ne postoji bolji oblik meditacije niti treniranja koncentracije od ovog.

Ujedno navodi dva važna elementa, koja bi prema njemu trebala biti temelj ratničkog i duhovnog puta, a to su upornost i samopouzdanje. Međutim, ono što Shōsan navodi kao najvažniji element kojim se ostvaruje prosvjetljenje, tj. „budino stanje uma“ jest ostvarivanje otpornosti na vanjske utjecaje te promjene raspoloženja od kojih se rađaju snažne emocije poput tuge, boli i straha. Upravo iz te otpornosti proizlazi potpuna posvećenost zadacima.

Kao što je već istaknuto, Shōsan ovim idejama približava budizam samurajima pri čemu više naglasak nije na formalnim religijskim praksama koje je kritizirao i Shiba Yoshimasa, već je važnost usmjerena na disciplinu i posvećenost određenom zadatku. Primjer koji nam najbolje ocrta ove ideje je kada kazuje:

„Postoji praksa osmišljena da se putem vlastite profesije zakorači na Put Bude. Trebali biste primijeniti ovu ideju. Čovjek rođen u junačkoj kući, koji polira mač i nosi luk, trebao bi uvijek čvrsto usmjeriti pažnju, kao da maršira ravno u vojsku od deset milijuna ljudi. Najjači ljudi i najveći majstori borilačkih vještina rođeni su takvi. Tako da se trudom to ne može postići, ali kada je riječ o ulaganju cijelog srca i zanemarivanju vlastitih života, kome bismo trebali biti inferiorni? Nitko ne bi trebao misliti da će biti poražen, čak ni od najvećih ratnika. Zašto? Jer ako vi uzmičete pred takvom osobom, tko će uzmaknuti pred vama? Stoga ste uvijek na dužnosti i morate čvrsto primijeniti svoju punu pažnju. Ako se opustite, beskorisni ste. Budite svjesni da je ovaj stabilan i čvrst stav samo po sebi praksa meditacije. Ne postoji druga metoda koncentracije koju treba tražiti. Čak je i budizam samo stvar postojane primjene pune pažnje, bez da nas ometaju stvari. Razvijanje samopouzdanog stava koji nije nikada pogođen bolom,

uzrujavanjem, brigom, tugom, promjenama ili strahom naziva se postizanjem budinstva.“ (ibidem: 40)

Pojam *bushidō* se prvotno javlja tijekom razdoblja Edo (1600.–1868.) te su tu osobito istaknute vrijednosti poput hrabrosti, časti i požrtvornosti. Ključno je istaknuti vrijeme nastanka ovog koncepta s obzirom da su mnoge današnje ideje koje se tiču *bushida* upravo proizvod razdoblja Edo (1600.–1868.).

Međutim, tu se prvenstveno radi o reintepraciji ideja te njihovom idealiziranju do čega je došlo tijekom 20. st. zbog političkih ciljeva Japana povezanih s militarizmom te nacionalizmom. Na ovo nam ukazuje činjenica da su mnogi tekstovi povezani s *bushidom*, tj. selektivnom interpretacijom određenih etičkih vrлина samuraja stekli najveću poplarnost upravo tijekom 20. st.

Primjerice može se navesti djelo *Hagakure* (1716.) koje je napisao Yamamoto Tsunetomo (1659.–1719.) koje, iako je izvorno napisano u 18. st., najveću popularnost steklo tijekom 20. st. (Benesch, 2014: 24–26)

Ovo djelo je ključno jer usporedbom određenih ideja predstavljenih u ovom djelu možemo doći do zaključka po pitanju pojma samog *bushida* i njegova značenja. Ono što svakako treba spomenuti jest da već predstavljanjem raznih ideja, koje su se mijenjale stoljećima, otvaramo pitanje o tome da li je *bushidō* univerzalni kodeks ponašanja i moralnosti samuraja, kako se često prikazuje. To je osobito vidljivo u kontekstu popularne kulture suvremenog društva gdje su često prisutne krive predodžbe o samurajima.

Hagakure je djelo koje je steklo veliku popularnost te se često uzima kao temelj za bolje razumijevanje ideja samuraja, a time i kao centralno djelo koje predstavlja ideje *bushida*. Međutim, u djelima, kao što je *Hagakure*, primarni je fokus na idealima od početka 17. pa do kraja 18. st., pri čemu je fokus stavljen na lojalnosti, dužnosti i hrabrosti.

Krivi pristup, koji proizlazi iz promatranja ideala *bushida* na temelju isključivo ovog djela, jest u tome što je onda njegovo pravo značenje suženo, a koncepti idealizirani. Samim time je stvarni mentalitet i filozofija, koju su isticali samuraji i koja ih je obilježavala, izobličeni.

Spomenuta idealizacija je posebno usmjerena na već istaknute vrijednosti lojalnosti, dužnosti i hrabrosti, pri čemu se samuraji često ocrtavaju kao pojedinci koji su bezuvjetno vjerni svojim gospodarima do te mjere da su potpuno ravnodušni kada je riječ o vlastitoj žrtvi za svog gospodara. Razina te lojalnosti i požrtvovnosti je toliko idealizirana u djelu koje je napisao Yamamoto Tsunetomo da je sam „put samuraja“ poistovjećen sa smrću. Točnije, Yamamoto Tsunetomo kazuje:

„Put samuraja je utemeljen na smrti. Kada do nje dođe, postoji samo brzi izbor umiranja. To nije osobito teško. Budi odlučan i napreduj. Reći da umrijet bez postizanja cilja jednako umrijeti psećom smrću je isprazan govor umišljenih ljudi. Kada si pritisnut izborom između života i smrti, nije nužno postići cilj. Svi mi želimo živjeti i velikim dijelimo oblikujemo svoju logiku prema onome što volimo. Međutim, ne postići cilj i nastaviti živjeti je kukavičluk. To je tanka i opasna linija. Umrijeti bez postizanja cilja je jednako psećoj smrti i fanatizmu, ali u tome nema srama. Ovo je bit Puta samuraja. Ako ispravi svoje srce svako jutro i večer te može živjeti kao da je njegovo tijelo već mrtvo, on stječe slobodu na Putu. Njegov će cijeli život biti bez krivnje i uspjet će u svom pozivu.“ (Tsunetomo i Wilson, 2014: 1)

Na temelju ovog primjera je već očito zašto nije ispravo uzimati jedan tekst koji govori o idejama *bushida* kao mjerilo općenitih etičkih vrlina samuraja i njihove filozofije prema kojoj su živjeli. Ideje koje su ovdje predstavljene su samo jedna nit, tj. misao koja je oblikovana tijekom Tokugawa razdoblja, a dio je puno šireg spektra ideja koja su često proizlazile primjerice iz budizma i konfucijanizma, a te ideje su se potom stoljećima oblikovale te poprimale razne oblike.

Ideje koje su prisutne u Tsunetomovom djelu obilježene su skepticizmom prema budističkim idealima. To je zanimljivo istaknuti s obzirom da je odlučio postati budističkim redovnikom. Kao razlog njegove odluke da postane redovnikom, unatoč neslaganju s idejama budizma, možemo navesti smrt njegova gospodara.

Tsunetomo je služio svom gospodaru od malih nogu te je, nakon što je njegov gospodar umro, htio, po starom običaju, počinuti čin ritualnog samoubojstva. Taj čin samoubojstva koji se izvršavao nakon smrti gospodara, kojim se trebala izraziti vjernost i odanost, nazivao se *junshi* (殉死).

Međutim, nije mu bilo dozvoljeno da učini tako nešto s obzirom da su novi zakoni zabranjivali *junshi* te je zbog toga odlučio postati budističkim redovnikom. Možemo

donijeti zaključak da su njegovi razlozi redovništva bili više osobne i svjetovne naravi, nego duhovne.

Tsunetomov pokušaj samoubojstva je povezan općenito s još jednim vrlo važnim elementom koji je obilježavao život samuraja, a to je upravo spomenuti čin ritualnog samoubojstva. Međutim, tu isto moramo pripaziti da ne upadnemo u zamku koja se temelji na zapadnom orijentalističkom pogledu na taj čin ili krivo shvaćanje koje je utemeljeno na romantičarskom shvaćanju samuraja te idealiziranju njihova svjetonazora i njihovih ideala.

Ovaj čin nosi naziv *seppuku* (切腹) ili na zapadu populariziraniji naziv *harakiri* (腹切). Podrijetlo ovog čina nije potpuno jasno, ali postoje spekulacije da je običaj započeo u sjeveroistočnom dijelu Japana poznatom pod imenom *azuma*, umjesto u jugozapadno-centralnim regijama. (Ikegami, 1995: 104) Međutim, prvi zabilježeni slučaj *seppuku*-a povezan je sa samurajem iz razdoblja Heian, pod imenom Minamoto no Tametomo, koji je prema *Hogen monogatari* (*Priče o Hogen ratu*) suočen s neizbježnim zarobljenjem od strane neprijatelja odlučio izbjeći sramotu i održati svoju čast zbog čega je prerezao vlastiti trbuh što je onda postalo standardni način izvođenja *seppuku*-a u kasnijim razdobljima. (Cook, 1993: 37)

Ovaj čin samuraji su izvršavali kada su htjeli izbjeći poniženje nakon poraza, kada nisu htjeli da ih neprijatelji zarobe i muče ili kada bi iznevjerili svog gospodara. Početci ove prakse utemeljeni su na ideji da se rezanjem trbuha pokaže čistoća duše žrtve, za koju se vjerovalo da se nalazi u trbuhu. Tim vjerovanjem *seppuku* (切腹) je ritualiziran te dobiva određenu simboličnost. Uz samuraja koji je izvršavao čin ritualnog samoubojstva uvijek se nalazio sekudant, često prijatelj tog samuraja, koji bi mu odrubio glavu. (Henshall, 2004:56)

Razdoblje Sengoku (1467.–1615.) bilo je obilježeno stalnim ratovanjem i političkom nestabilnošću, za razliku od razdoblja Tokugawa (1603.–1868.), zbog čega je postojao kontrast između samurajskih etika tijekom ova dva razdoblja.

Jedan takav primjer jest upravo i stajalište po pitanju *seppuku*-a. Naime, tijekom Sengoku razdoblja postojala je praksa *junshi*-ja, koja se odnosi na *seppuku* koji su samuraji izvršavali nakon smrti svog gospodara kao izraz krajnje lojalnosti.

Međutim, dolaskom razdoblja Tokugawa (1603.–1868.), nastupa razdoblje mira koje je predstavljalo idealne okolnosti za klasična djela kao što je *Hagakure*, djelo koje je napisao samuraj Yamamoto Tsunetomo. U djelu se ističe ideja lojalnosti gospodaru do razine potpune požrtvovnosti što je tijekom Tokugawa razdoblja bilo pomalo zastarjelo stajalište. To se očito temelji na kritikama filozofa i intelektualaca tog vremena kao što je Ogyu Sorai koji naziva *junshi* „zlim običajem razdoblja Sengoku“. (Hurst, 1990: 520) Tijekom razdoblja Genroku (1688.–1704.) *seppuku* nije smatran činom koji odražava lojalnost ili izbor, već kaznom koja je bila nametnuta samurajima od strane njihovih gospodara. (Totman, 1993: 219)

Ako se vratimo na ideje koje ističe Yamamoto Tsunetomo, iako smo istaknuli njegov odmak od ideja budizma, i dalje postoje neke poveznice. Jedna od tih poveznica jest isticanje filijalne vjernosti koju su isticali Kaneyoshi i Yoshimasa.

Odanost i poštivanje roditelja je vrijednost koja se može pronaći u budizmu, ali i u konfucijanskoj etici. Kao još jednu poveznicu mogli bismo navesti suosjećajnost i nesebičnost za koje Tsunetomo ističe da bi samuraji trebali imati u odnosu s drugima.

Međutim, Tsunetomovo shvaćanje suosjećajnosti je povezano sa samurajskim vrijednostima i njihovom društvenom ulogom. To suosjećanje nije univerzalno suosjećanje koje uči budizam, već je riječ o dužnosti samuraja unutar društva. Tsunetomo ističe da postoje pojedinci koji su brzi u promišljanju i oni kojima treba vremena, ali da to ne utječe na sposobnost pojedinca da donosi ispravne odluke.

Kao vodilja donošenju ispravnih odluka Tsunetomo navodi četiri zavjeta. Spomenuto poštivanje roditelja čiti treći zavjet, a suosjećanje četvrti. Prvi zavjet se može protumačiti kao poticaj na pridržavanje ratničkog kodeska, tj. u ovom slučaju načela i ideja koje on tumači. Drugi zavjet je povezan s lojalnosti gospodaru. (Cleary, 2008: 94) Ideal lojalnosti smo već spomenuli u kontekstu onoga što je kazao Shiba Yoshimasa, ali postoji jasna razlika između perspektiva ovih dvaju samuraja.

Yamamoto Tsunetomo ističe bezuvjetnu lojalnost prema gospodaru koja uključuje spremnost na smrt. Ovaj oblik lojalnosti zahtijeva od samuraja da ne promatra situaciju objektivno niti sagledava okolnosti, već da bude spreman umrijeti za gospodara bez obzira na okolnosti. Ono što Tsunetomo ističe kao ključne aspekte ove lojalnosti su djelovanje bez oklijevanja i bilo kakvog promišljanja. Kao dokaz ovome, osim njegova

stajališta da je „put samuraja utemeljen na smrti“, možemo navesti njegov stav o djelovanju 47 ronina:

„Što se tiče noćnog napada ronina gospodara Asano, činjenica da nisu počinili seppuku kod Sengakujiju bila je pogreška, jer je prošlo mnogo vremena između trenutka kada je njihov gospodar bio oboren i trenutka kada su oborili neprijatelja. Da je gospodar Kira umro od bolesti u tom razdoblju, to bi bilo izuzetno žalosno...Kada nastupi presudan trenutak, nema vremena za rasuđivanje...Čak i kada se čini sigurnim da ćeš izgubiti, uzvрати. Ni mudrost ni tehnika nemaju mjesta u tome. Pravi čovjek ne razmišlja o pobjedi ili porazu. On se bezumno baca prema iracionalnoj smrti.“ (Tsunetomo i Wilson, 2014: 5)

U svrhu boljeg shvaćanje Tsunetomovog stajališta potrebno je dati kratak pregled ove priče. Naime, gospodar Asano Naganori (1667.–1701.) je dobio zadatak od šoguna da ugosti carske izaslanike. Kako bi izvršio svoj zadatak, zatražio je od Kire Yoshinake (1641.–1703.), koji je bio stručnjak za dvorski etiket, da ga poduči dvorskom bontonu. Kira je zauzvrat za svoje učenje tražio datove, dok je Asano smatrao da je to Kirina dužnost te da ga ne treba darivati ničime.

Ovo je dovelo do napetosti između njih dvojice te kao posljedica te napetosti, Asano je nasrnuo na Kiru te ga ranio. S obzirom da se napad dogodio unutar šogunove palače te je to bio napad na šogunova službenika, jer je Kira Yoshinaka bio instruktor za dvorski bonton, Asano je osuđen na *seppuku*, a oduzeti su mu i posjedi.

Nakon smrti svog gospodara njegovi podanici su postali *ronini*, tj. samuraji bez gospodara. S obzirom da je Kira bio oprezan te očekivao njihovu osvetu, okružio je svoj posjed stražarima. Iz tog su razloga ronini morali čekati pravi trenutak te su se pretvarali kao da žive raskalašenim životom, ali su istovremeno u tajnosti planirali osvetu i čekali idealan trenutak. U konačnici dan osvete je nastupio 1702. god. kada su napali Kirinu rezidenciju te izvršili osvetu. Nakon osvete ronini su se predali vlasti, ali im je bilo naređeno da izvrše *seppuku* s obzirom da su prekršili zakon u svrhu osvete. Unatoč tome, stekli su izrazito divljenje te poštovanje od brojnih samuraja te šireg japanskog društva.

Danas su grobovi 47 ronina i dalje prisutni u hramu u Sengakujiju te su postali simbol istinskog samurajevog duha. (Cook, 1993: 114–115) Tsunetomo ističe kritiku djelovanju 47 ronina pri čemu je tu vidljiv njegov radikalni svjetonazor. On kritizira ronine jer su dugo čekali prije nego su izvršili osvetu što je povezano s njegovim

stajalištem da istinski samuraji trebaju djelovati bez ikakvog odgađanja ili predugog promišljanja.

Nasuprot ovom stajalištu apsolutne lojalnosti, koju ističe Yamamoto Tsunetomo, nalazi se oblik lojalnosti koji potiče Shiba Yoshimasa. On je smatrao kako samuraji trebaju biti lojalni svom gospodaru, ali je naglašavao i važnost moralne odgovornosti, promišljanja te mudrosti prilikom donošenja odluka. Isticao je da je bezuvjetna lojalnost štetna te da samuraji trebaju uvijek promišljati o svojim postupcima u svrhu dobrobiti svog gospodara, a i svog klana. Za njega je pravi samuraj onaj koji je koristan te kritički razmišlja o svojim postupcima te naredbama:

„Ljude treba zaposliti u ulogama za koje se vidi da su prikladni. Ako se od zakrivljenih naprave kotači, a od ravnim osovine, neće biti beskorisnih ljudi. Čak i netko tko ti se sviđa može biti koristan za nešto; a ako ti se netko sviđa, kakva korist od toga ako ti je beskoristan?“ (Cleary, 2008: 21)

O važnosti promišljanja kazuje: „Ratnik općenito ne bi trebao biti neobraziv i opušten, već bi trebao sve unaprijed promišljati. Watanabe no Tsuna kazao je Urabe no Suetakeu da njegov svakodnevni um treba biti poput kukavice, što znači da se treba unaprijed pripremati za veliki konačni događaj.“ (Wilson, 1982: 47–48)

Dotaknuli smo se nekih točaka koje su donekle zajedničke po pitanju ideja koje iznosi Tsunetomo te ideja koje su prisutne u okvirima ideala samuraja tijekom prijašnjih razdoblja, a koje su pod snažnim utjecajem budizma. S obzirom da se Tsunetomo udaljava od ideja budizma, prisutno je puno više kritike te oprečnih ideja koje djeluju izrazito radikalne.

Za Tsunetoma središte samurajeva djelovanja treba biti hrabrost, ali kazuje da su budistički redovnici često nedovoljno hrabri. S obzirom da on potiče ratničku hrabrost koja je oprečna budističkom univerzalnom suosjećanju, Tsunetomo smatra da bi slušanje učenja budizma za mlade samuraje bilo pogrešno. Smatra da bi se kao posljedica toga u njima mogao razviti podvojenost u razmišljanju koja bi u konačnici dovela do gubitka fokusa i posvećenosti jednom cilju. Ovo stajalište uočavamo kada kazuje:

„Tijekom godina hodočašća nikada od budističkih učitelja nisam naučio ništa praktično. Zbog toga, kad god bih čuo za hrabrog ratnika, odlazio sam bez obzira na teškoće puta čuti razgovor o putu ratnika; čini mi se da je upravo to bilo od pomoći na budističkom putu. Prije svega, iako

ojačani oružjem, ratnici mogu nasrnuti na neprijateljske borbene redove. Kad bi se redovnici bacili među koplja i mačeve samo s kunicom, što bi mogli postići samo blagošću i suosjećanjem? Bez neizmjerne hrabrosti, ne mogu nasrnuti. Kao dokaz tome, u prigodama velikih svečanosti, redovnici koji pale tamjan drhte...Štoviše, oni potiču ratnike na budizma, čineći ih kukavicama, što je žalosna pojava. Za mlade samuraje, slušanje budizma je vrlo pogrešno. To je zato što stvari postaju dvostrane. Osim ako niste potpuno usredotočeni u jednom smjeru, nećete biti od koristi.“ (Cleary, 2008: 95)

Na temelju učenja i zapisa samuraja te filozofa kojima smo se bavili možemo uočiti kako su se ideali samuraja mijenjali kroz različite povijesne i kulturne okolnosti. Počevši od samuraja zvanog Taira Masakado koji je djelovao u 10. st., uvidjeli smo da su tada samuraji bili isključivo usmjereni na ratovanje te je njihova uloga kao vojskovođa i ratnika bila najviše izražena.

Međutim, njihova se motivacija nije temeljila na filozofskim idejama, već na ciljevima ostvarivanja moći, utjecaja i ugleda. Kao glavne vrijednosti kojima su težili možemo navesti hrabrost te vojna vještina.

Tijekom 14. st. vidljiv je jasan pomak po pitanju ideala samuraja. Ove promjene najbolje odražava Shiba Yoshimasa koji ukazuje na važnost promišljenosti te razborite lojalnosti prema gospodaru. Samuraji više nisu fokusirani isključivo na razvoj ratničkih vještina u svrhu stjecanja moći i utjecaja, već njihovi ideali postaju složeniji. Kroz razborito služenje gospodaru, samuraji razvijaju odgovornost prema zajednici u kojoj žive. Od njih se očekuje da promišljaju o svojim postupcima izbjegavajući brzopleto, instinktivno i impulzivno djelovanje.

Već tijekom 15. st. sve više dominira ideja da samuraji više nisu isključivo borci te je pažnja usmjerena na samuraje kao intelektualce i nositelje kulture. Tu je ključan Ichijō Kaneyishi koji ne samo da naglašava važnost samokontrole te dosljednog ponašanja koje bi trebalo karakterizirati samuraje, već općenito promiče ideju da se samuraji, osim borilačkih vještina, trebaju baviti te ovladati vještinama kao što je poezija i kaligrafija.

Razdoblje koje se smatra ključnim za oblikovanje samurajskih ideala je 17. st. To je mirnodopsko razdoblje pod vlašću Tokugawa šogunata, a s obzirom da dolazi do smanjivanja broja vojnih sukoba, samuraji su se našli u situaciji gdje je njihova prvotna uloga ratnika bila manje potrebna. Kao posljedica toga morali su redefinirati svoju

ulogu u društvu. To ih je navelo da usmjere veću pažnju na druge aspekte života koji nisu direktno povezani s borbom te ratovanjem.

Dok se ideja samuraja kao nositelja kulture u 15. st. počela tek oblikovati, u 17. st. ta je ideja dosegla svoj vrhunac. Samuraji su se sve više fokusirali na politku, obrazovanje, umjetnost i filozofiju. Tada se javljaju mislioci kao što je Nakae Tōju koji su oblikovali ideale samuraja tijekom ovog razdoblja te promovirali ideju povezanosti ratništva i kulture. Promovirala se ideja samuraja kao moralnih uzora koji utjelovljuju vrline poput pravde, hrabrosti i vjernosti.

Tokugawa razdoblje bilo je obilježeno prisutnošću više od jednog učenja kada je riječ o idealima samuraja. S jedne strane je prisutno učenje zen-budističkog redovnika zvanog Suzuki Shōsan koji uspostavlja ideju meditacije kroz fokusiranost na obavljanje svakodnevnih zadataka. Smatrao je da se kroz to djelovanje može ostvariti unutarnji mir, a u konačnici i prosvjetljenje. Njegovo stajalište odražava nastojanje samuraja da pronađu duhovni smisao izvan okvira bojišta. On posebice stavlja naglasak na upornost, discipliniranost te posvećenost zadatku.

S druge strane, Yamamoto Tsunetomo promiče ideje bezuvjetne odanosti i požrtvornosti za gospodara. Njegove ideje karakterizira fanatizam u kontrastu s idejama koje je primjerice iznosio Shiba Yoshimasa gdje je naglasak na razboritosti. S obzirom na okolnosti tog razdoblja kada samuraji gube svoju prvotnu ulogu ratnika te su suočeni s vremenom brojnih promjena, možemo zaključiti da su njegove ideje zapravo pokušaj očuvanja ratničkog duha te nostalgija za prošlim vremenima kada je uloga samuraja bila puno jasnije definirana te njihova važnost neupitna.

Predstavljanjem različitih ideja kroz povijesni okvir, očito je da nije postojao jedinstveni kodeks samurajske etike prije razdoblja Meiji (1868.–1912.), već da je riječ o reinterpetaciji i izobličavanju zapisa te filozofskih ideja samuraja iz prijašnjih razdoblja od strane pojedinaca iz 20. st., a sve u svrhu oblikovanja jedinstvenog nacionalnog identiteta. Japan se nastojalo oslikati kao zemlju ratnika i time potaknuti na požrtvornost prema državi i caru. Kao posljedica toga javljaju se brojne generalizirane ideje koje su samo dovele do izobličanog stajališta o samurajskoj etici. (Benesch, 2014: 26–31)

ZAKLJUČAK

Klasa samuraja, koja je u početku imala ulogu lokalnih ratnika čija je uloga bila zaštita imanja od bandita ili drugih zemljoposjednika, postaje klasa koja je imala potpunu političku kontrolu nad Japanom. Tijekom kasnijih razdoblja, iako zadržavaju svoju moć, dolazi do fragmentacije zemlje te brojnih unutarnjih borbi, ali te borbe samo su dale dodatnu važnost samurajima čija je glavna uloga ona ratnička.

Upravo zbog toga Sengoku razdoblje postaje vrhunac samurajske klase jer u tom turbulentnom razdoblju oni preuzimaju vodeću ulogu. Ta uloga se mijenja tijekom Edo razdoblja kada nastupa mirnodopsko razdoblje.

Promatrajući ove promjene uočavamo razlike među samurajima kroz različita razdoblja, ali i njihovu zajedničku karakteristiku prilagodljivosti novim društvenim i političkim okolnostima. Međutim, i ta prilagodljivost nije mogla očuvati samuraje u fizičkom smislu s obzirom da samuraji nestaju tijekom Meiji razdoblja, ali ostaje njihov duh te dugačka povijesna tradicija.

Samuraji su za sobom ostavili brojna djela i zapise u kojima tumače razne ideje te daju vlastiti stav o tome kako bi se samuraj trebao ponašati te na temelju kojih načela bi trebao djelovati.

Analizirajući ove zapise te proučavajući kako se uloga samuraja te njihov način života povijesno mijenjao, možemo uvidjeti kako su se samuraji razvijali u vojnu i društvenu elitu, razvijajući sa sobom filozofiju povezanu s idealima samuraja.

Međutim, uočavamo da te ideje nisu statične već su se mijenjale kroz stoljeća te je, u svrhu njihova shvaćanja te općenito shvaćanja ideala samuraja, potrebno proučiti više izvora koji govore o ovoj tematici.

U suvremenim raspravama, tj. pogledima na ideale samuraja, često se griješi stavljanjem prevelikog fokusa isključivo na djelo „*Hagakure*“ kao reprezentativnog izvora koji govori o ovoj tematici. Takav pristup nije ispravan te stvara iskrivljenu i usku perspektivu o samurajima.

To je posebice slučaj s obzirom da se *Hagakure* može protumačiti kao nostalgija za prijašnjim vremenima te čežnja za pronalaskom odgovarajuće uloge samuraja u novim društvenim okolnostima. Ideali samuraja su puno kompleksniji od ideja izraženih u jednom djelu. Kao dokaz tome možemo sažeti ideje kojima smo se bavili u ovom radu.

U 10. st. samuraji, poput Taira Masakada, bili su prvenstveno ratnici usmjereni na stjecanje moći i utjecaja, a glavne vrijednosti koje su se tada cijenile bile su hrabrost i vojna vještina.

U 14. st. stoljeću kroz ideje koje ističe Shiba Yoshimasa jasna je promjena kada je riječ o idealima samuraja. Ističe se važnost promišljenosti i lojalnosti prema gospodaru. Međutim, ta lojalnost nije bezuvjetna kao što je to slučaj kod Tsunetoma, već je utemeljena na pragmatičnosti. Samuraji se prvi put raspoznaju kao intelektualci te nositelji kulture u 15. st. i to prvenstveno kroz djela filozofa zvanog Ichijō Kaneyoshi koji ističe važnost ovladavanja vještinama, kao što su primjerice kaligrafija ili poezija, a ne samo borilačkim vještinama.

Potom smo uvidjeli da se ideje povezane s idealima samuraja osobito razvijaju tijekom razdoblja Edo (1600.–1868.) kada je prisutno mirnodopsko razdoblje. Prisutan mir je ujedno bio razlog unutrašnjeg nemira među samurajima, koji je proizašao iz potrebe za redefiniranjem uloge koju imaju u društvu.

Kao posljedica toga, usmjeravaju svoje interese na razna područja poput politike, obrazovanja, umjetnosti te filozofije. Javlja se razna učenja poput ideja koje ističe Nakae Tōju koji promovira ideju samuraja kao moralnih uzora. Suzuki Shōsan istovremeno naglašava važnost upornosti, discipliniranosti te meditacije kroz potpunu posvećenost određenom zadatku.

S druge strane, Yamamoto Tsunetomo ističe ideju bezuvjetne odanosti i požrtvornosti prema gospodaru. Sve ove ideje, u kombinaciji s povijesnim kontekstom te promjenama po pitanju načina života u samim povijesnim okvirima, daju nam širu sliku o tome tko su bili samuraji.

Međutim, nasuprot ovoj široj slici, tijekom razdoblja Meiji (1868.–1912.) javlja se mnogo uskogrudnija predodžba o etičkim vrlinama koje su slijedili samuraji. Ove su vrline bitno izobličene te usmjerene na jačanje ideja nacionalizma te militarizma u Japanu. Odnosno, to više nisu bile etičke vrline koje odražavaju jačanje duhovne snage samuraja te ističu plemenitu stranu njihova usmjerenja, već se radilo o idejama usmjerenim na indoktrinaciju japanskih građana, a posebice vojnika u svrhu ostvarenja ciljeva tog vremena.

LITERATURA

1. Bryant, A.J. and Angus McBride (1994). *Samurai 1550-1600*. Oxford: Osprey, Cop.
2. Benesch, O. (2014). *Inventing the way of the samurai: nationalism, internationalism, and bushidō in modern Japan*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press.
3. Cleary, T.F. (2008). *Training the samurai mind: a bushido sourcebook*. Boston: Shambhala.
4. Cook, H. (1993). *Samurai, the story of a warrior tradition*. New York: Sterling Pub. Co.
5. Frederic, L. (2011). *Daily Life in Japan*. New York: Routledge.
6. McCullough, H.C. (1980). *Okagami, The Great Mirror Fujiwara Michinaga (966-1027) and His Times*. Princeton: Princeton University Press.
7. Henshall, K.G. (2004). *A history of Japan: from Stone Age to superpower*. Basingstoke; New York: Palgrave Macmillan.
8. Hurst, G.C. (1990). Death, Honor, and Loyalty: The Bushido Ideal. *Philosophy East and West*, 40(4), pp.511–527. doi:<https://doi.org/10.2307/1399355>.
9. Pasarić, B. (2010). *Kratka povijest Japana*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
10. Prasol, A. (2010). *Modern Japan: Origins of the Mind*. World Scientific.
11. Totman, C.D. (1993). *Early modern Japan*. Berkeley, Ca: University Of California Press.
12. Tsunetomo Yamamoto i Wilson W.S. (2014). *Hagakure: the book of the Samurai*. Boston: Shambhala.
13. Turnbull, S. (2000). *The samurai sourcebook*. London: Cassell.
14. Turnbull, S.R. and Boxall, M. (1996). *Samurai warfare*. London: Arms And Armour Press ; New York, Ny.

15. Wilson, W.S. and Lee, G. (1982). *Ideals of the samurai : writings of Japanese warriors*. Burbank, Calif.: Ohara Publications.

SAŽETAK:

Ovaj rad se bavi poviješću samuraja, ratničke klase koja je imala ključnu ulogu od kraja Heian razdoblja pa sve do početka Meiji razdoblja. Rad se fokusira na evoluciju samuraja od lokalnih radnika čija je uloga bila zaštitnička, tj. stražarska, potom od Kamakura razdoblja te posebice tijekom Sengoku razdoblja kao ratnika koji imaju političku i vojnu moć u svojim rukama te u konačnici birokrata u Edo razdoblju. Pažnja je usmjerena na ideologiju samuraja te na njihovu ulogu u različitim razdobljima.

KLJUČNE RIJEČI:

samuraj, gospodar, daimyō, šogunat, ratnik, bushidō, seppuku, klasa, bakufu, klan, zen, nacionalizam, zablude

SUMMARY:

This thesis deals with the history of the samurai, a warrior class that played a crucial role from the end of the Heian period up until the beginning of the Meiji period. The thesis focuses on the evolution of samurai from local warriors whose role was protective or guard-like, then from the Kamakura period, particularly during Sengoku period, as warriors who held political and military power in their hands, and finally as bureaucrats during Edo period. Attention is directed towards samurai ideology, and their role across different periods.

KEYWORDS:

samurai, master, daimyō, shogunate, warrior, bushidō, seppuku, class, bakufu, clan, zen, nationalism, misconception